

Jacek Budziński
Marek Kamiński

HISTORIA

Program nauczania historii w liceum ogólnokształcącym, liceum profilowanym i technikum

Kształcenie w zakresie podstawowym oraz rozszerzonym

Program dopuszczony do użytku szkolnego przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu na podstawie recenzji prof. zw. dr. hab. Albina Kopruckowniaka – z rekomendacji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, prof. dr hab. Grażyny Pańko – z rekomendacji Polskiego Towarzystwa Historycznego i prof. dr hab. Anny Brzezińskiej – z rekomendacji Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu.

Numer dopuszczenia: DKOS-4015-111/02

Projekt i realizacja okładki: Elżbieta Binkowska, Piotr Bielewski

Konsultacja merytoryczno-dydaktyczna: prof. dr hab. Lesław Morawiecki

Korekta: Joanna Szaniawska

ISBN 83-88860-93-3

© Copyright by Wydawnictwo ARKA Roma Koper
Poznań 2002

Wydawnictwo Szkolne Romy Koper ARKA sp. z o.o.

61-896 Poznań, ul. Towarowa 45, tel. (0-61) 853 81 16, 853 63 37 w. 117, fax w. 119

www.wydawnictwoarka.com.pl

Skład komputerowy: Wydawnictwo Szkolne Romy Koper ARKA sp. z o.o.

Dystrybucja: Wydawnictwo Nowa Era

02-305 Warszawa, Aleje Jerozolimskie 146D

tel. (0-prefiks-22) 570 25 27 do 30, fax 570 25 81

e-mail: nowaera@nowaera.com.pl

Druk: „Wrokopa”, **oprawa:** „Gravis”, Poznań

Spis treści

Wstęp	5
I. Cele nauczania historii w liceum ogólnokształcącym, profilowanym i technikum	6
II. Treści nauczania	9
Prehistoria	9
Cywilizacje państw starożytnych	9
Wiek średnie	11
Świat nowożytny	18
Wiek pary i rewolucji	23
Koniec pięknej epoki. Wiek XX	28
II wojna światowa 1939-1945	31
Świat i Polska po II wojnie światowej	32
III. Przewidywane przykładowe osiągnięcia ucznia w zakresie wiedzy i umiejętności	34
IV. Wskazówki do realizacji programu	45
– Uwagi dotyczące konstrukcji rozkładu materiału	45
– Preferowane metody pracy	45
– Kryteria oceny i ewaluacja pracy ucznia	46
V. Opis planowanej procedury i narzędzi ewaluacji programu	48

WSTĘP

Historia magistra vitae est, dlatego jako przedmiot nauczania od wieków pełni ogromną rolę w kształtowaniu postaw uczniów. Pozwala sięgać do wiedzy o przeszłości. Każdy człowiek czerpie z historii swojego narodu i z dziejów innych państw te informacje i doświadczenia, które kształtują jego postawę obywatelską i patriotyczną. Historia daje możliwość poszukiwania własnej tożsamości i dokonywania wyboru systemu wartości.

Program historii dla liceum ogólnokształcącego, profilowanego i technikum został opracowany w kontekście reformy edukacji, a w szczególności szkolnictwa ponadgimnazjalnego. Autorzy programu zastosowali układ chronologiczno-problemowy, który jest zgodny z podstawą programową kształcenia podstawowego i rozszerzonego dla liceum ogólnokształcącego w pięciu wymiarach (wymiar powszechny, europejski, polski, regionalny i indywidualny). Rozwiązanie jest nowatorskim ujęciem w zakresie nauczania wielostronnego, ze wskazaniem na dzieje jednostki, narodu i państwa.

Liceum ogólnokształcące, profilowane i technikum przygotowuje młodzież do następnego etapu kształcenia – do studiów uniwersyteckich. Obecna transformacja systemowa i wchodząca w jej skład reforma edukacji dostosowuje model kształcenia młodego pokolenia Polaków do nowych warunków. Wyposaża ich w niezbędny w dorosłym życiu zasób wiedzy i umiejętności. Służyć temu może poniższy program nauczania historii.

Zamysłem autorów było ukazanie dziejów poprzez powiązania w zakresie przemian ustrojowych, politycznych, społecznych, kulturowych, a także roli jednostki. Nie zastosowano podziału na etapy, klasy, by nauczyciel sam mógł zdecydować o strukturze rozkładu materiału. Całość programu uzupełniona jest o cele kształcenia, przewidywane przykładowe osiągnięcia ucznia w zakresie wiedzy i umiejętności na poziomie podstawowym oraz rozszerzonym, wskazówki dotyczące realizacji, w tym propozycje metod pracy, kryteria oceny, a także procedury ewaluacji programu.

CELE NAUCZANIA HISTORII W LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCYM, PROFILOWANYM I TECHNIKUM

Program nauczania w polskich szkołach stawia sobie za cel przygotowanie młodego pokolenia do życia w państwie demokratycznym. Realizowane jest to na wszystkich etapach edukacji szkolnej, we współpracy ze środowiskiem i rodziną. Szkoła powinna być dla ucznia nie tylko miejscem, gdzie zdobywa on wiedzę o przeszłości i teraźniejszości, ale także umiejętności i nawyki, czyli kompetencje w zakresie uczenia się, myślenia, poszukiwania, działania, doskonalenia się, komunikowania się i współpracy na wszystkich płaszczyznach. Nowoczesne pojmowanie nauczania poprzez strategie dydaktyczne oraz metody aktywizujące, głównie w zakresie historii, daje największe efekty. Zadania stawiane nauczaniu historii w liceum ogólnokształcącym, profilowanym i technikum winno się realizować w określeniu celów finalnych, etapowych i szczegółowych, w obecnym programie będą to cele operacyjne. Program zakłada, iż historia ma współtworzyć fundament intelektualnego i emocjonalnego rozwoju ucznia, wpływać na rozumienie i racjonalne przeżywanie świata minionego i współczesnego. Służyć temu może zapoznanie się z dziejami regionalnymi, dziejami państwa, społeczeństwa i narodu polskiego, rozpatrywanego na szerokim tle historii powszechnej, poprzez wymiar powszechny, europejski, polski, regionalny i indywidualny. W związku z tym, że trudno jest zaproponować w programie w każdej epoce wymiar regionalny, należy określić, co traktować należy jako wyznacznik pojęcia regionu. Funkcjonuje wiele pojęć regionu, np. region historyczny, osadniczy, kulturowy, etniczny, gospodarczy, etnograficzny, a także miejski, wiejski. Jest więc różnorodność dominantów określających wielkość obszaru i cech więzi kulturowych mieszkańców, wykształconych w procesie historycznym. Dlatego w programie wymiar regionalny ma charakter wyznaczników ogólnych, dających tylko wskazówki dla nauczyciela, który musi sam dokonać wyboru treści i materiałów źródłowych przy realizacji podanych zagadnień. Nie należy traktować tego wymiaru rygorystycznie i schematycznie.

Celem szkolnego nauczania historii jest kształtowanie myślenia i świadomości historycznej oraz wpływanie na rozwój umiejętności intelektualnych, które pozwolą na samodzielne poszukiwanie i pogłębianie wiedzy historycznej, a także jej wykorzystanie w życiu codziennym.

Cele ogólne, jak i etapowe mają pomóc nauczycielowi w opracowaniu celów szczegółowych lekcji.

Poznawanie historii powinno być urzeczywistniane poprzez:

- znajomość dziejów narodowych i powszechnych, a także najważniejszych wydarzeń z historii regionalnej, również w wymiarze indywidualnym,
- dostrzeganie i rozumienie związków pomiędzy historią powszechną, europejską, narodową i regionalną,
- ukazanie genezy najważniejszych faktów historycznych i ich skutków,

- ukazanie roli wątków biograficznych w poznawaniu historii narodowej, europejskiej i powszechnej, a także regionalnej; biografie ludzkie przybliżają historię, pozwalają lepiej zrozumieć minioną rzeczywistość, równocześnie ukazują, jak dawniej żyli ludzie, co robili, co po sobie zostawili,
- znajomość głównych etapów rozwoju cywilizacyjnego ludzkości, ideologii, systemów władzy, gospodarki, genezy państw współczesnych, dziejów jednostki i rodziny w wymiarze indywidualnym, ukazanie zmienności życia codziennego w przeszłości, teraźniejszości i przyszłości,
- dostrzeżenie wkładu poszczególnych państw i narodów w kulturę światową, europejską, a jednocześnie określenie wpływu różnych cywilizacji na dorobek kulturalny Polski i regionu,
- znajomość chronologii i umiejętność orientacji w przestrzeni, a także rozumienie ciągłości i zmienności oraz pojęć historycznych i ich ewolucji,
- znajomość geografii historycznej, głównie zmian granicznych na przestrzeni dziejów.

Współczesna wiedza historyczna z zakresu dziejów powszechnych, europejskich, polskich i regionalnych winna być uzupełniona o wiedzę ogólną o procesie historycznym i życiu społecznym, ukazującą aktywność jednostki i grupy w życiu społecznym. Możliwe jest to poprzez:

- wskazanie na ciągłość życia społecznego i przechodzenia jednych form w drugie, roli państwa w życiu społecznym,
- kształcenie umiejętności rozumienia związków pomiędzy różnymi dziedzinami życia społecznego, rozpoznawanie miejsca człowieka w procesie historycznym, w tym jego korelacji ze społecznością lokalną, ojczyzną, kręgiem kulturowym i innymi narodami,
- znajomość ogólnych zasad naukowego poznawania przeszłości, najważniejszych źródeł historycznych i podstawowych procedur badawczych, w tym warsztatu historyka, poznanie specyfiki cech publicystyki historycznej (powieści historycznej, biografistyki, filmu itp.),
- umiejętność korzystania z opracowań historycznych o charakterze źródłowym i popularnonaukowym odnoszących się do programów historycznych emitowanych przez środki masowego przekazu. Korzystanie z komputera i Internetu, budowania własnego warsztatu historycznego.

Nauczyciel powinien starać się wytwarzać u uczniów nawyk ciągłego gromadzenia źródeł, opracowań i innych materiałów, uzupełniania swojej wiedzy. Pamiętać przy tym należy o kształceniu umiejętności zarówno ogólnych, jak i też typowo historycznych. Uczeń powinien doskonalić umiejętność korzystania z różnych źródeł informacji, w tym z opracowań naukowych i popularnonaukowych, encyklopedii, słowników, atlasów, nowoczesnych środków multimedialnych, Internetu itp. Winien rozwijać zdolność selekcji materiału i danych, wyrabiać umiejętność oceniania ich rzetelności, przy tym łączyć wiedzę zdobytą z różnych źródeł informacji. W procesie nauczania historii należy zwracać uwagę na rozwijanie umiejętności formułowania wniosków, uzasadniania własnego sądu, obrony przyjętego stanowiska i prowadzenia dyskusji, w tym panelowej.

Z umiejętności typowo historycznych powinno się rozwijać:

- rozpoznawanie i klasyfikowanie faktów historycznych, lokalizowanie ich w czasie i przestrzeni, przyczynowo-skutkowe wyjaśnianie wydarzeń i faktów historycznych, formułowanie ocen komparatywnych,
- zdolność stawiania i rozwiązywania problemów, wykorzystywania pogłębionej wiedzy historycznej do opisu i oceny problemów historycznych z uwzględnieniem podstawowych zasad naukowego badania przeszłości,
- rozpoznawanie różnych typów źródeł historycznych, krytyczne analizowanie różnych interpretacji historii oraz rozumienie, że różne grupy społeczne – zarówno w przeszłości, jak i obecnie – w różny sposób objaśniają i wykorzystują fakty historyczne,
- umiejętność konstruowania prac pisemnych, prezentowania wyników pracy na forum publicznym, bronięcia własnych opinii w polemikach, dyskusjach,
- kształtowanie warsztatu badacza-historyka dziejów minionych i współczesnych.

Nauczanie historii powoduje, iż uczeń obcuje z przeszłością w różnym stopniu, bezpośrednio i pośrednio. Dlatego też powinno rozwijać się dociekliwość, krytycyzm, samodzielność myślenia, otwartość i poszanowanie poglądów innych, a także kształtować postawy:

- poszanowania dorobku ludzkości, szczególnie w zakresie kultury,
- łączności z dziedzictwem poprzednich pokoleń,
- poszanowania i tolerancji dla innych kultur i religii,
- szacunku dla demokracji, przestrzegania jej zasad,
- odrzucania wszelkich form i przejawów fanatyzmu, nienawiści rasowej i totalitaryzmu,
- nieustannego pogłębiania własnej wiedzy, wzbogacania świata duchowego, wrażliwości moralnej i estetycznej,
- emocjonalnego, a zarazem bardzo wyważonego stosunku do dziejów ojczyźnych, w tym do historii regionalnej, gdyż patriotyzm regionalny nie stoi w sprzeczności z patriotyzmem ogólnonarodowym, a wręcz przeciwnie – wzbogaca go o nowe elementy.

Wzorem III etapu edukacji zostają utrzymane ścieżki edukacyjne. Realizacja ścieżek wymaga od nauczyciela historii włączenia ich treści do programu nauczania. Nauczyciel realizować będzie następujące ścieżki:

- edukacja medialna,
- uczestnictwo w kulturze (jako przedmiot wiedza o kulturze),
- edukacja europejska,
- filozofia,
- edukacja ekologiczna.

TREŚCI NAUCZANIA DLA LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO Z HISTORII

PREHISTORIA

- * **Wymiar powszechny** – Najdawniejsze dzieje świata
 1. Rozwój pierwszych kultur archeologicznych – człowiek i prehistoria:
 - rozwój gatunku ludzkiego,
 - religia i sztuka materialna.
- * **Wymiar europejski** – Człowiek i jego siedziby europejskie
 1. Zasiedlanie terenów Europy:
 - etapy zasiedlania kontynentu europejskiego,
 - osadnictwo kultury brązu,
 - ludność Europy w epoce żelaza,
 - religia i sztuka.
- * **Wymiar polski** – obecność osadnictwa na wydmach nad Dolną Odrą i Wartą
 1. Neolit i pierwsze osadnictwo:
 - kultura i sztuka ludów neolitu i późniejszych kultur.
 2. Osadnictwo kultury łużyckiej:
 - religia, kultura i sztuka.
- * **Wymiar indywidualny** – Grupa i jednostka w czasach prehistorycznych
 1. Życie stadne człowieka, rola jednostki ludzkiej.
 2. Budowanie więzi społecznych:
 - hierarchiczny charakter grupy.

CYWILIZACJE PAŃSTW STAROŻYTNYCH STAROŻYTNY WSCHÓD

- Wymiar powszechny** – Cywilizacje Starożytnego Wschodu
- *
 1. Problemy etniczne Starożytnego Wschodu.
 2. Rola rzek w rozwoju cywilizacyjnym Egiptu, Mezopotamii, Indii i Chin:
 - struktura społeczna – podobieństwa i różnice,
 - rolnictwo, rzemiosło,
 - osiągnięcia cywilizacyjne: pismo, system irygacyjny, astrologia, astronomia, matematyka, prawodawstwo,
 - rola religii: świątynie, kapłani, piramidy, życie pozagrobowe.
 3. Izrael, Persja:
 - stosunki społeczne, gospodarcze i religijne,
 - osiągnięcia kulturalne.
- Wymiar indywidualny** – Państwo, władca, grupa, rodzina i jednostka
 1. Życie codzienne w państwach Starożytnego Wschodu:
 - dwór, świątynia, dom, praca,

* Gwiazdką zostały zaznaczone treści należące do kształcenia w zakresie rozszerzonym.

CYWILIZACJA ŚRÓDZIEMNOMORSKA – GRECJA

Wymiar powszechny – Grecja i jej dorobek cywilizacyjny

- * 1. Najstarsze kultury egejskie:
 - cywilizacja minojska – Kreta,
 - okres mykeński,
 - wynalezienie pisma,
- 2. Miasta-państwa: Ateny i Sparta:
 - warunki geograficzne i uwarunkowania polityczne miast-państw,
 - ukształtowanie się demokracji ateńskiej i ustroj społeczno-polityczny Sparty
 - reformatorzy ateńscy,
 - wojny Greków z Persami,
 - gospodarka i kultura grecka: rolnictwo, rzemiosło, literatura, historiografia, architektura i rzeźba.
- 3. Macedonia i jej podboje.
- 4. Aleksander Macedoński.
- 5. Hellenizm i jego zakres:
 - rozkwit i upadek państw hellenistycznych,
 - kultura hellenistyczna.

* **Wymiar europejski** – Wielka kolonizacja grecka i jej skutki

- 1. Nowe tereny kolonizacyjne:
 - rozwój żeglugi, rola handlu i kontakty gospodarcze.

Wymiar indywidualny – Prawa obywatelskie i życie jednostki w Grecji

- 1. Stosunki społeczne w miastach-państwach greckich:
 - obywatele i ich prawa,
 - niewolnicy w państwach greckich.
- 2. Ateny, Sparta – różnice i podobieństwa życia grupy i jednostki.
- 3. Religia i filozofia w życiu mieszkańców Hellady:
 - antropomorfizm, rola religii w życiu codziennym,
 - systemy filozoficzne, teoria państwa idealnego,
 - szkoły filozoficzne, etyka i estetyka.
- 4. Życie codzienne w Helladzie:
 - dom, szkoła, zabawa, życie kulturalne,
 - sport i jego rola w życiu mieszkańców Hellady.

STAROŻYTNY RZYM

Wymiar powszechny – Od monarchii do cesarstwa

- 1. Najstarsze dzieje Rzymu i Italii:
 - plemiona Italii, początki Rzymu,
 - monarchia, republika, zasady ustroju i formy realizacji,
 - podboje Rzymu.
- 2. Narodziny cesarstwa rzymskiego:
 - armia rzymska, rola dowódców,

- dyktatura, pryncypat,
 - organizacja prowincji.
3. Upadek cesarstwa rzymskiego:
- najazdy barbarzyńców,
 - kryzys gospodarczy i polityczny,
 - podział cesarstwa rzymskiego,
 - upadek cesarstwa rzymskiego na zachodzie.

Wymiar europejski – Dominacja imperium rzymskiego

- * 1. Wyprawy:
 - kontakty religijne i handlowe.
- 2. Powstanie i romanizacja prowincji:
- 3. Osiągnięcia cywilizacji rzymskiej i jej spuścizna:
 - język, literatura, historiografia, prawo, budownictwo i rzeźba.

* **Wymiar polski** – Kontakty ziem polskich z cesarstwem

- 1. Szlak bursztynowy i jego odgałęzienia.

Wymiar indywidualny – Jednostka, władza, obywatel i jego prawa

- 1. Monarchia, republika i cesarstwo rzymskie a jednostka:
 - obywatele i ich status społeczny,
 - niewolnictwo jako instytucja społeczna i formy pracy niewolniczej.
- 2. Religie Rzymu:
 - życie religijne w cesarstwie,
 - kult domu cesarskiego,
- 4. Narodziny chrześcijaństwa:
 - rola Jezusa Chrystusa,
 - judaizm i *Biblia*,
 - prześladowania chrześcijan,
 - chrystianizacja cesarstwa rzymskiego,
 - organizacja Kościoła.
- * 5. Życie codzienne w cesarstwie rzymskim.

WIEKI ŚREDNIE

POCZĄTKI EUROPY WZESNOŚREDNIOWIECZNEJ

Wymiar powszechny – Różnorodność polityczna i kulturowa na gruzach imperium rzymskiego: państwa barbarzyńskie, Bizancjum i świat arabski

Wymiar europejski – Tworzenie się nowych struktur państwowych

- 1. Powstanie i rozwój państwa Franków:
 - zakres terytorialny państwa Franków,
 - znaczenie przyjęcia chrześcijaństwa.
- 2. Karol Wielki i odtworzenie idei cesarstwa:
 - monarchia Karola Wielkiego ,
 - znaczenie odnowienia cesarstwa w 800 r.,
 - powstanie państw romańskich, germańskich i słowiańskich.

Wymiar polski – Plemiona słowiańskie na ziemiach polskich

1. Struktura społeczno-polityczna organizacji plemiennych.
2. Oddziaływanie pierwszych państw słowiańskich na ziemię polską.

* **Wymiar regionalny** – Ziemie regionu w okresie przemian wczesnośredniowiecznych

1. Występowanie plemion słowiańskich.
2. Regionalne stanowiska archeologiczne dotyczące okresu przedpaństwowego.

Wymiar indywidualny – Od więzi rodowych do zróżnicowania społecznego

1. Gospodarcze i społeczne funkcje rodu.
2. Plemiona i ich zróżnicowanie wewnętrzne i zewnętrzne.
3. Powstanie i rozwój społeczeństwa feudalnego.

KSZTAŁTOWANIE SIĘ SPOŁECZEŃSTWA FEUDALNEGO

Wymiar powszechny – Przemiany form gospodarowania i stosunków społecznych

- * 1. Własność ziemska i sposoby uprawy ziemi:
- przechodzenie od gospodarki samowystarczalnej do wymiany,
 - wzrost powierzchni upraw i ewolucja w technice rolnej.
2. Renta feudalna i stosunki feudalne. System feudalny:
- uzależnianie wolnych chłopów,
 - rodzaje powinności.

Wymiar europejski – Utrwalenie się podziału (porządku) społecznego: władca, rycerze, duchowni oraz mieszczaństwo i chłopcy

1. Przykłady systemu lennego we Francji i Anglii.
2. Umocnienie organizacji kościelnej. Rola klasztorów w rozwoju piśmiennictwa łacińskiego.
3. Rozwój miast i zmiany w ich organizacji:
 - miasta na północy i południu Europy,
 - szlaki handlowe.

Wymiar polski – Adaptowanie się systemu feudalnego w Polsce

1. Państwo i społeczeństwo epoki wczesnopiastowskiej:
 - relacje między władcą a poddanymi,
 - wiec i drużyna.
2. Powstanie i utrwalenie się organizacji kościelnej:
 - pierwsze biskupstwo misyjne w Poznaniu,
 - rola duchownych w budowaniu zrębów państwa polskiego.

* **Wymiar regionalny** – Rozwój stosunków feudalnych na obszarze regionu

* **Wymiar indywidualny** – Rola jednostki w patrymonialnym okresie monarchii

1. Pozycja wódza – księcia w strukturze plemiennie-państwowej.
2. Początki tworzenia się systemu zależności – beneficja.

W EUROPIE SŁOWIAN I POLSCE PIERWSZYCH PIASTÓW

Wymiar powszechny – Formowanie się społeczeństw słowiańskich w organizmy państwowe

1. Państwo Wielkomorawskie, Czechy, Ruś.
2. Znaczenie przyjęcia chrześcijaństwa dla rozwoju państw słowiańskich:
 - działalność Cyryla i Metodego,
 - chrystianizacja w obrządku łacińskim.
3. Słowiańszczyzna w koncepcjach uniwersalistycznych od Karola Wielkiego do Ottona III.

Wymiar europejski – Pierwsi Piastowie na tle wydarzeń ówczesnej Europy

1. Źródła europejskie o pierwszych Piastach:
 - Widukind, Ibrahim ibn Jakub, Thietmar,
 - Polska w oczach kronikarzy słowiańskich (np. Kosmas).
2. Polityka europejska pierwszych monarchów piastowskich.
 - związki dynastyczne z Czechami, Niemcami, krajami skandynawskimi, Węgrami i Rusią,
 - rola Polski w koncepcji uniwersalistycznej Ottona III. Europejski wymiar zjazdu gnieźnieńskiego – 1000 r.

Wymiar polski – Etapy kształtowania się terytorium i ustroju państwa polskiego od X do XII w.

1. Państwo Mieszka I:
 - chrzest Polski w 966 r. i stosunki z sąsiadami,
 - charakter władzy piastowskiej (rola księcia),
 - obszar państwa, *Dagome iudex*.
2. Pozycja państwa polskiego za Bolesława Chrobrego:
 - znaczenie i konsekwencje misji św. Wojciecha,
 - wojny z cesarzem niemieckim (1002-1018),
 - koronacja – 1025 r.
3. Kryzys i odbudowa państwa polskiego w XI w.:
 - czasy Mieszka II i Kazimierza Odnowiciela,
 - między papieżem a cesarstwem – odnowienie monarchii przez Bolesława Śmiałego.
4. Bolesław Krzywousty obrońcą niezależności państwa polskiego:
 - rozwój terytorialny państwa,
 - wojna z cesarzem niemieckim – 1109 r.,
 - statut Bolesław Krzywoustego.

Wymiar regionalny – Terytorium regionu a obszar państwa Piastów w X-XII w.

1. Występowanie plemion polskich na obszarze regionu:
 - stanowiska archeologiczne, główne grody,
 - pozostałości nazewnictwa słowiańskiego.
2. Organizacja kościelna na terytorium regionu w X-XII w.
3. Związek terytorialny regionu z państwem polskim w X-XII w.

- * **Wymiar indywidualny** – Czynniki integrujące mieszkańców państwa polskiego epoki wczesnopiastowskiej
 1. Funkcja scalająca korony książęcej i królewskiej w dziejach państwa.
 2. Jedność kościelna.

MIECZ CZY PASTORAŁ? RYWALIZACJA O PRZEWODNICTWO W CHRZEŚCIJAŃSKIEJ EUROPIE

Wymiar powszechny – Kryzysy i osiągnięcia procesu rozwoju Kościoła zachodniego XI-XIII w.

1. Rozłam Kościoła na chrześcijaństwo łacińskie i ortodoksję wschodnią.
2. Idee krucjat i ich realizacja:
 - zagrożenie tureckie w Ziemi Świętej,
 - etapy podbojów łacińskich w Palestynie,
 - geneza i rozwój zakonów rycerskich,
 - ruchy heretyckie w Europie – katarzy.

Wymiar europejski – Spór o inwestyturę między papieżem a cesarstwem

1. Skutki reform z Cluny. Ofensywa ideologiczna i polityczna Kościoła w XI w.:
 - reformy Grzegorza VII,
 - rozwój i rola zakonów – cystersi i benedyktyni.
- * 2. Kres uniwersalizmu papieża i cesarzy w XII i XIII w. Kształtowanie się monarchii narodowych:
 - walka o wpływy we Włoszech i w Niemczech,
 - kompromis w Wormacji,
 - reformy soboru laterańskiego,
 - monarchie narodowe we Francji (Filip IV Piękny) i Anglii,
 - zakony żebracze (św. Franciszek z Asyżu).

Wymiar polski – Rycerstwo i duchowieństwo polskie wobec wyzwań okresu sporu o inwestyturę

1. Udział polskich rycerzy w ruchu krucjatowym.
2. Rozwój zakonów i klasztorów na ziemiach polskich.

Wymiar regionalny – Ślady działalności zakonów w okresie średniowiecza na terenie regionu

Wymiar indywidualny – Wzorce epoki w świadomości ludzi średniowiecza

1. Rycerz – krzyżowiec, obrońca wiary, szpitalnik.
2. Duchowny – strażnik nienaruszalności zasad wiary chrześcijańskiej.

POLSKA ROZBITA I ZJEDNOCZONA

Wymiar powszechny – Nowe niebezpieczeństwa dla Polski na zachodzie i wschodzie

1. Ekspansja niemiecka na pograniczu:
 - Marchia Brandenburska i likwidacja plemion połabskich,
 - zakon krzyżacki i podbój państwa Prusów.
2. Najazdy mongolskie.

Wymiar europejski – Sąsiedzi Polski w XII-XIII w.

- * 1. Drogi rozwoju państw Europy Środkowowschodniej:
 - Węgry i Czechy w orbicie wpływów cesarstwa,
 - rozbięcie dzielnicowe Rusi Kijowskiej,
- 2. Sojusz państw europejskich w obliczu niebezpieczeństwa mongolskiego. Europejski wymiar bitwy pod Legnicą – 1241 r.

Wymiar polski – Rozbięcie i zjednoczenie ziem polskich

1. Spory książęce o seniorat i pryncypat:
 - upadek autorytetu monarchy,
 - polityczno-geograficzny zakres rozbięcia dzielnicowego.
2. Przemiany społeczno-gospodarcze okresu rozbięcia dzielnicowego:
 - wzrost znaczenia możnych, rozwój immunitetu ziemskiego i sądowego,
 - kolonizacja i nowe formy prawa osadniczego na wsi i w mieście.
3. Czynniki i etapy jednoczenia ziem polskich:
 - państwo Henryków śląskich,
 - Wielkopolska i Małopolska głównymi ośrodkami jednoczenia,
 - koronacje Przemysła i Wacława,
 - znaczenie koronacji Władysława Łokietka – 1320 r.,
 - ziemie polskie poza granicami państwa.

Wymiar regionalny – Moja miejscowość i region w dobie rozbięcia dzielnicowego

1. Przynależność państwowa w czasie rozbięcia dzielnicowego i po nim.
2. Rozwój gospodarczy, przykłady lokacji miast i wsi w regionie.

* **Wymiar indywidualny** – Życie codzienne w Polsce w okresie rozbięcia dzielnicowego

1. Zakres zmian w prawie książęcym.
2. Skutki etniczne kolonizacji na prawie niemieckim.

NA DRODZE DO POTĘGI. PAŃSTWO POLSKIE ZA KAZIMIERZA WIELKIEGO

Wymiar powszechny – Polityka dynastyczna przyczyną wielkich konfliktów w Europie

1. Przemiany w cesarstwie – rozdrobnienie krajów niemieckich.
2. Wojna stuletnia i jej następstwa:
 - nowe formy walki,
 - kres starych dynastii (Piastowie, Luksemburgowie, Andegawenowie) i pojawienie się nowych na głównej scenie politycznej Europy (Tudorowie, Habsburgowie, Jagiellonowie).

Wymiar europejski – Sąsiedzi Polski w XIV w. – Czechy, Węgry i Litwa

Wymiar polski – Podstawy potęgi Królestwa Polskiego – sukcesy polityki wewnętrznej i zagranicznej Kazimierza Wielkiego

1. Początki panowania Kazimierza Wielkiego – stan państwa, elementy reform:
 - spisanie prawa i rozwój administracji państwowej,
 - założenie Akademii Krakowskiej,
 - dynamiczny rozwój osadnictwa,
 - system obronny państwa.

2. Sukcesy polityki zagranicznej:
 - kompromis z Krzyżakami i Czechami,
 - sojusz z Węgrami,
 - powiększenie terytorium państwa.
- * **Wymiar regionalny** – Kontakty gospodarcze regionu z innymi ośrodkami w kraju i poza krajem
 1. Szlaki handlowe krajowe i zagraniczne przebiegające przez region.
 2. Struktura wytwarzania w gospodarce regionu (rolnictwo i rzemiosło).
- * **Wymiar indywidualny** – Ewolucja tolerancji etnicznej i religijnej w Polsce
 1. Kontakty z prawosławnym Wschodem.
 2. Przywileje dla ludności żydowskiej.

PRZEMIANY IDEOLOGICZNO-RELIGIJNE I POLITYCZNE W EUROPIE NA PRZEŁOMIE XIV I XV W.

- Wymiar powszechny** – Problemy Kościoła i papieżstwa w okresie wielkiej schizmy i czasów soborowych
1. Niewola awiniońska papieży.
 2. Idea soborowa i jej skutki:
 - koncyliaryści i kurialiści,
 - * – sobory w Pizie, Konstancji i Bazylei.
- Wymiar europejski** – Przemiany w Europie Środkowowschodniej
- * 1. Wzrost znaczenia Węgier za panowania ostatnich Andegawenów.
 2. Walka Czech o samodzielność narodową. Powstanie i rozwój ruchu husyckiego.
- Wymiar polski** – Polacy wobec przemian społeczno-ideologicznych ówczesnej Europy
1. Delegacja polska na soborze w Konstancji.
 2. Wystąpienie Pawła Włodkowica.
- * **Wymiar regionalny** – Główne wydarzenia epoki w odniesieniu do regionu
- Wymiar indywidualny** – Chrześcijaństwo a prawa pogan i innowierców do własnej religii

KULTURA ŚREDNIOWIECZNA

- Wymiar powszechny** – Uniwersalizm kultury średniowiecznej
1. Podstawy jedności średniowiecznego świata kultury europejskiej:
 - język łaciński,
 - organizacja i rozwój uniwersytetów,
 - sztuka romańska i gotycka.
 2. Systemy filozoficzne. Scholastyka:
 - św. Augustyn i św. Tomasz z Akwinu – wizje świata i ludzi.

Wymiar europejski – Formowanie się kulturowych fundamentów stanów

1. Kultura dworska i rycerska.
2. Rola Kościoła w kształtowaniu świadomości społecznej. Szkolnictwo katedralne i klasztorne.

Wymiar polski – Adaptacja kultury europejskiej w Polsce

1. Sztuka romańska i gotycka na ziemiach polskich.
2. Dokumenty w języku łacińskim jako przykłady kultury prawnej opartej na wzorcach europejskich.
3. Kroniki dziejów polskich (Gall Anonim, Wincenty Kadłubek, Janko z Czarnkowa, Jan Długosz).

Wymiar regionalny – Wkład regionu w kulturę kraju i Europy okresu średniowiecza.

1. Występowanie zabytków sztuki średniowiecznej w regionie.
2. Źródła i dokumenty pochodzące z regionu.

* **Wymiar indywidualny** – Życie codzienne w mieście, na wsi i na zamku

ANDEGAWENOWIE I JAGIELLONOWIE NA TRONIE POLSKIM

Wymiar powszechny – Nowe formy stosunków między państwami – unie personalne i federacje

1. Powiązania między głównymi dynastiami europejskimi.
2. Zagrożenie tureckie w Europie. Upadek Konstantynopola.

Wymiar europejski – Stosunki Polski z sąsiadami na wschodzie (Litwa, Ruś) oraz nad Bałtykiem

1. Rozwój państwa litewskiego i jego związki z Polską.
2. Państwa zakonne nad Bałtykiem.

Wymiar polski – Unie polsko-węgierskie i polsko-litewskie oraz ich skutki

1. Rządy Andegawenów w Polsce.
2. Przyczyny zawarcia i zasady unii polsko-litewskiej w Krewie (1385 r.).
3. Wojny polsko-krzyżackie za pierwszych Jagiellonów:
 - wielka wojna z zakonem (1409-1411),
 - Związek Pruski,
 - wojna 13-letnia (1454-1466) i odzyskanie Pomorza Gdańskiego.
4. Jagiellonowie na tronach Czech i Węgier:
 - unia polsko-węgierska z 1440 r.,
 - polityka dynastyczna Kazimierza Jagiellończyka.

* **Wymiar regionalny** – Powiązania polityczne, administracyjne i gospodarcze regionu z pozostałymi ziemiami polskimi w okresie jagiellońskim

SPOŁECZEŃSTWO STANOWE

Wymiar powszechny – Proces kształtowania się społeczeństw stanowych

Wymiar europejski – Różne modele funkcjonowania monarchii i społeczeństw stanowych w Europie Zachodniej

1. Parlament angielski. Wielka Karta Swobód.
2. Stany Generalne we Francji.

Wymiar polski – Społeczeństwo stanowe w Polsce

1. Prawo niemieckie i polskie. Wpływ na hermetyczność stanu chłopskiego i mieszczańskiego.
 2. Rozwój przywilejów rycerskich (szlacheckich) – przywilej koszycki (1374 r.) i następne przywileje.
 3. Rola i przywileje duchowieństwa w strukturze społeczeństwa polskiego XIII-XV w.
- * **Wymiar regionalny** – Podziały stanowe na przykładzie wybranego obszaru swojego regionu. Lokacje i prawa miejskie w miastach regionu

Wymiar indywidualny – Położenie i rola jednostki w społeczeństwie stanowym

1. Prawodawstwo wobec chłopów.
2. Relacje między rycerstwem a władzą.

ŚWIAT NOWOŻYTNY

ŚWIAT, EUROPA I POLSKA W EPOCE NOWOŻYTNEJ

Wymiar powszechny – Kształtowanie się nowożytnego obrazu świata i nowożytnej państwowości

1. Wielkie odkrycia geograficzne (1492-1522):
 - przyczyny odkryć geograficznych,
 - główni odkrywcy i konkwistadorzy,
 - konsekwencje odkryć dla Nowego i Starego Świata,
 - imperia kolonialne Hiszpanii i Portugalii.
2. Humanizm i odrodzenie:
 - humanizm – nowa koncepcja człowieka i świata,
 - przedstawiciele renesansu,
 - mecenas,
 - nauka i literatura odrodzenia,
 - sztuka i architektura renesansowa.
3. Narodziny monarchii absolutnej:
 - kryzys monarchii stanowej w Europie Zachodniej,
 - monarchia absolutna w krajach Europy Zachodniej, Środkowej i Wschodniej.

Wymiar europejski – Przemiany ideowe, polityczne i gospodarcze w nowożytnej Europie

1. Reformacja i kontrreformacja w Europie:
 - geneza reformacji,
 - wystąpienie M. Lutra (1517 r.),

- główne nurty reformacji – luteranizm, kalwinizm, anglikanizm,
 - wojny religijne,
 - ruch odnowy w Kościele katolickim: sobór trydencki (1545-1563), jezuita.
2. Państwa zachodnioeuropejskie w XVI w.:
 - rozwój monarchii narodowych,
 - posiadłości Habsburgów,
 - ekspansja imperium tureckiego.
 3. Ostatni Jagiellonowie w kręgu wielkiej polityki:
 - polityka dynastyczna Jagiellonów,
 - ostatnia wojna z zakonem krzyżackim,
 - sekularyzacja Prus i hołd pruski (1525 r.),
 - wojna o Inflanty i panowanie nad Bałtykiem,
 - układy z Habsburgami i Turcją.
 4. Rozwój gospodarczy Europy:
 - początki i upowszechnienie się gospodarki towarowo-pieniężnej oraz rynku kapitałowego,
 - dualizm w rozwoju gospodarczym Europy,
 - formy organizacyjne gospodarki towarowo-pieniężnej,
 - burżuazja i nowa szlachta.

Wymiar polski – Przemiany gospodarcze, polityczne, ustrojowe i społeczne państwa polskiego w XVI w.

1. Gospodarka folwarczno-pańszczyźniana w Europie Wschodniej:
 - geneza, sposoby tworzenia i typy folwarku szlacheckiego,
 - państwowe ustawodawstwo antychłopskie i antymieszczańskie,
 - pozostałe działy gospodarki – produkcja i handel,
 - spichlerz Europy.
- * 2. Udział Polaków w podróżach dalekomorskich (Jan z Kolna).
3. Początki i rozwój demokracji szlacheckiej:
 - ewolucja przywilejów szlacheckich,
 - narodziny parlamentaryzmu polskiego,
 - ruch egzekucyjny: geneza, program, sukcesy i porażki.
4. Rzeczpospolita Obojga Narodów:
 - przyczyny zawarcia, postanowienia i konsekwencje unii lubelskiej (1569 r.),
 - pierwsze bezkrólewie i pierwsza wolna elekcja (1573 r.),
 - artykuły henrykowskie i *pacta conventa*,
 - rządy Stefana Batorego.
5. Reformacja, kontrreformacja i tolerancja religijna w Rzeczypospolitej:
 - sytuacja Kościoła katolickiego na ziemiach polskich,
 - podłoże polskiej reformacji,
 - główne nurty reformacji – luteranie, kalwiński, arianie,
 - konfederacja warszawska,
 - tolerancja religijna,
 - początki kontrreformacji w Polsce: jezuita, Piotr Skarga.

6. Polski renesans:
- rola Krakowa jako głównego ośrodka życia kulturalnego,
 - literatura piękna, polityczna i społeczna,
 - rozwój nauki,
 - sztuka i architektura.
- * **Wymiar regionalny** – Region w procesie przemian politycznych, ustrojowych, społecznych i gospodarczych
1. Wpływ nowych koncepcji ustrojowych i politycznych na dzieje regionu.
 2. Echa reformacji i kontrreformacji.
 3. Gospodarka regionu a tendencje ogólnoeuropejskie.
 4. Udział mieszkańców regionu w wyprawach dalekomorskich. Relacje z dalekich łądów. Wywożenie i sprowadzanie produktów.
 5. Kultura regionu na tle kultury renesansu.
- * **Wymiar indywidualny** – Jednostka i społeczeństwo w XVI w.
1. Nowe pojęcie państwa i społeczeństwa.
 2. Wpływ ideologii renesansu na pozycję jednostki w społeczeństwie.
 3. Religia w życiu jednostki.
 4. Los Indian południowoamerykańskich w obliczu działań konkwistadorów.

WIEK XVII – ŁĄCZNIK CZY ODREBNA EPOKA?

- Wymiar powszechny** – Utrwalenie się zjawisk politycznych, społecznych i gospodarczych zapoczątkowanych w XVII w.
1. Rozwój kolonializmu europejskiego w Ameryce, Azji i Afryce.
 2. Triumf nowych sposobów rządzenia. Absolutyzm we Francji:
 - Richelieu i państwo absolutne,
 - rządy Ludwika XIV,
 - Francja jako mocarstwo europejskie,
 - merkantylizm.
 3. Barok:
 - nauka i filozofia – Galileusz, Kartezjusz, Newton,
 - główne kierunki sztuki barokowej – sztuka religijna i dworska.
- * **Wymiar europejski** – Walka o dominację w Europie
1. Wojna trzydziestoletnia (1618-1648):
 - geneza konfliktu,
 - wojna w Czechach,
 - duński, szwedzki i francuski okres wojny,
 - zmiany na mapie Europy po pokoju westfalskim.
 2. Rewolucja burżuazyjna w Anglii:
 - monarchia a parlament,
 - wojna domowa i ustanowienie republiki (1649 r.),
 - rola Cromwella,
 - restauracja Stuartów i początki monarchii konstytucyjnej.

Wymiar polski – Ewolucja międzynarodowego statusu Rzeczypospolitej oraz polskiej myśli narodowej i politycznej

1. Oligarchia magnacka u władzy:

- rozkwit gospodarki latyfundijskiej,
- Wazowie na tronie polskim,
- wzrost znaczenia i wpływów politycznych magnaterii.

2. Konflikty polsko-szwedzkie w XVII w.:

- geneza wojen ze Szwecją – *Dominium Maris Baltici*,
- etapy wojen polsko-szwedzkich w pierwszej połowie XVII w. – walka o Inflanty i Pomorze,
- potop szwedzki (1655-1660),
- pokój w Oliwie (1660 r.).

3. Interwencja polska w Rosji:

- wielka smuta,
- dymitriady,
- bitwa pod Kłuszynem i zajęcie Moskwy,
- rozejm w Dywilinie (1619 r.) i pokój polanowski (1634 r.).

4. Kwestia kozacka:

- narastanie sprzeczności polsko-kozackich,
- powstanie Chmielnickiego (1648 r.),
- wojna z Rosją i rozejm w Andruszowie (1667 r.).

5. Wojny polsko-tureckie w XVII w.:

- przyczyny wojen z Turcją,
- pierwszy etap konfliktu – kampania cecorska (1620 r.),
- wojny z Turcją w drugiej połowie XVII w.,
- pokój w Karłowicach (1699 r.).

6. Kryzys państwa i władzy:

- liberum veto,
- skutki wojny – zapaść gospodarcza i demograficzna, kryzys tolerancji religijnej,
- reformy Jana Kazimierza i rokosz Lubomirskiego,
- walka koterii magnackich za rządów Michała Korybuta Wiśniowieckiego.

7. Barok w Polsce i sarmatyzm:

- ideologia szlachecka – sarmatyzm,
- cechy charakterystyczne – portret sarmacki, portret trumienny,
- szkolnictwo i oświata,
- literatura, publicystyka,
- sztuka i architektura barokowa w Polsce.

* **Wymiar regionalny** – Mała ojczyzna w wielkim wieku XVII

1. Ziemie regionu na tle zmian w świadomości politycznej i narodowej.

2. Region w wojnach XVII-wiecznych.

3. Skutki wojen dla regionu.

4. Sztuka i architektura barokowa w regionie.

- * **Wymiar indywidualny** – „Myślę, więc jestem” – nowa wizja świata
 1. Życie codzienne w Europie XVII w.
 2. Jednostka a kryzysy polityczne, wyznaniowe, gospodarcze i społeczne XVII-wiecznej Europy.
 3. Poznanie bez granic – empiryzm i racjonalizm.

STULECIE ŚWIATEŁ. EPOKA WIELKICH PRZEMIAN

Wymiar powszechny – Przewrót umysłowy jako filar zmian w XVIII w.

1. Kultura oświecenia:
 - źródła i ideały oświecenia,
 - główni przedstawiciele – encyklopedyści,
 - główne nurty w kulturze.
2. Powstanie Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej:
 - kolonie amerykańskie w polityce Wielkiej Brytanii,
 - wojna o niepodległość i Deklaracja Niepodległości,
 - konstytucja Stanów Zjednoczonych.
3. Rewolucja przemysłowa:
 - wynalazki techniczne i rozwój przemysłu,
 - rewolucja agrarna,
 - liberalizm ekonomiczny – Adam Smith.

Wymiar europejski – Tendencje absolutystyczne i republikańskie w Europie XVIII w.

1. Wzmocnienie władzy centralnej w Rosji, Prusach i Austrii:
 - reformy Piotra I Wielkiego,
 - rządy Katarzyny II,
 - powstanie i rozwój Królestwa Pruskiego,
 - kryzys dynastyczny w Austrii,
 - wojna siedmioletnia,
 - absolutyzm oświecony Marii Teresy i Józefa II.
2. Wielka Rewolucja Francuska 1789-1794:
 - geneza rewolucji,
 - monarchia parlamentarna,
 - monarchia konstytucyjna,
 - ogłoszenie republiki (1792 r.),
 - dyktatura jakobinów,
 - przewrót 9 thermidora 1794 r. i rządy dyktatoriatu.

Wymiar polski – Schyłek i upadek Rzeczypospolitej

1. Unia personalna Polski z Saksonią:
 - różnice polityczne, społeczne i gospodarcze między Polską a Saksonią,
 - wojna północna,
 - Sejm Niemy,
 - ingerencja państw ościennych w sprawy Polski,
 - upadek aparatu państwowego i próby wyjścia z kryzysu.

2. Rzeczpospolita w latach 60. i 70. XVIII w.:
 - reformy sejmu konwokacyjnego,
 - elekcja Stanisława Augusta Poniatowskiego i reformy pierwszych lat jego panowania,
 - sprawa dysydencka i konfederacja barska,
 - I rozbiór Polski (1772 r.) i reformy sejmu rozbiorowego.
3. Oświecenie w Polsce:
 - krytyka sarmatyzmu,
 - reforma oświatowa Komisji Edukacji Narodowej,
 - rozwój nauki, kultury, publicystyki i teatru,
 - mecenat Stanisława Augusta Poniatowskiego,
4. Sejm Wielki i Konstytucja 3 Maja 1791 r.:
 - tło międzynarodowe,
 - stronnictwo i reformy Sejmu Wielkiego,
 - pierwsza europejska konstytucja.
5. II rozbiór Polski (1793 r.):
 - międzynarodowe reperkusje uchwalenia Konstytucji 3 Maja,
 - targowica i wojna z Rosją,
 - rządy targowiczán – II rozbiór Polski.
6. Powstanie kościuszkowskie (1794 r.) i likwidacja państwa polskiego:
 - przyczyny i przygotowania do powstania,
 - etapy insurekcji,
 - uniwersał połaniecki,
 - upadek powstania – III rozbiór Polski (1795 r.).

Wymiar regionalny – Region w dobie upadku państwa polskiego i wzrostu znaczenia sąsiadów Rzeczypospolitej

- * 1. Absolutyzm i republikanizm w regionie.
- 2. Rola regionu w reformowaniu i ratowaniu polskiej państwowości.
- 3. Skutki likwidacji państwa polskiego dla regionu.
- * 4. Idee oświecenia w kulturze regionu.

* **Wymiar indywidualny** – Życie codzienne jednostki w XVIII w. na tle zmian demograficznych i strukturalnych społeczeństw

1. Deklaracja Niepodległości i Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela (1789 r.).
2. Reformy oświatowe i kulturalne, a jakość życia jednostki.

WIEK PARY I REWOLUCJI

ŚWIAT, EUROPA I POLSKA NA PRZEŁOMIE XVIII I XIX W.

Wymiar powszechny – Kształtowanie się nowoczesnych państw w początkach XIX w.

1. Hegemonia Francji w latach 1799-1815:
 - podboje napoleońskie za Konsulatu i Cesarstwa,
 - narodziny nowych struktur państwowych,
 - wojna z Rosją i jej skutki.

Wymiar europejski – Rozpad trwałych struktur państwowych

1. Upadek Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego, budowa nowych koncepcji państwowych:
 - rozpad europejskiej jedności, stronnictwa i orientacje, sojusze europejskie,
2. Kongres Wiedeński (1815 r.) – nowy porządek w Europie
 - restauracja, legitymizm i równowaga europejska,
 - nowa mapa Europy.

Wymiar polski – Polska myśl odbudowy państwowości

1. Narodziny idei niepodległości – Legiony Dąbrowskiego (1797), Księstwo Warszawskie (1807 r.):
 - emigracyjne koncepcje walki o niepodległość,
 - próby odbudowy państwa polskiego – Księstwo Warszawskie.
2. Konsekwencje Kongresu Wiedeńskiego dla idei państwa i narodu polskiego:
 - nowy ład na ziemiach polskich, Wielkie Księstwo Poznańskie, Królestwo Polskie i Rzeczpospolita Krakowska (1815 r.),
 - organizacja życia politycznego i narodowego pod zaborami.

Wymiar regionalny – Ziemie regionu w obrębie przemian doby napoleońskiej i Kongresu Wiedeńskiego

- * 1. Budowa nowych koncepcji ustrojowych i społecznych.
- * 2. Echa wojen napoleońskich.
- 3. Skutki Kongresu Wiedeńskiego dla regionu, podziały administracyjne.
- * 4. Wybitne jednostki regionu, kultura regionu na tle europejskiej i polskiej.

Wymiar indywidualny – Człowiek, jednostka, prawa obywatelskie i pojęcie narodu w początkach XIX w.

1. Napoleon a prawa obywatelskie, kodeks cywilny, unormowania prawne.
2. Nowoczesne pojęcie państwa i praw jednostki.
- * 3. Życie codzienne w Europie na początku XIX w.
- * 4. Religia w życiu państw i jednostki w dobie napoleońskiej i po 1815 roku.
- * 5. Kultura doby napoleońskiej i legitymizmu w życiu mieszkańców Europy.

TWORZENIE SIĘ NOWEGO ŁADU MIĘDZYNARODOWEGO, BUDZENIE SIĘ TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ

Wymiar powszechny – Upadek starych struktur politycznych i państwowych. Budzenie się ruchów narodowyzwoleńczych

- * 1. Rewolucje w Europie i ich wydzźwięk światowy:
 - potęgi polityczne świata i ich upadek,
 - ruchy narodowyzwoleńcze w Europie – Młoda Europa, Francja, Belgia, Niemcy, Włochy, Grecja,
 - programy i metody walki.
- * 2. Ruchy niepodległościowe w Ameryce Południowej i Środkowej:
 - rola przywódców w walce o niepodległość, ewolucja ruchów narodowyzwoleńczych, programy.

3. Rozwój społeczny i gospodarczy Europy i świata:
 - upowszechnienie się nowych technik produkcji,
 - przemiany w rolnictwie,
 - przemiany demograficzne i ich skutki,
 - rozwój ośrodków przemysłowych w Europie i poza nią,
 - kształtowanie się społeczeństw przemysłowych, procesy kolonizacyjne i imperialistyczne,
 - społeczne koszty budowy kapitalizmu.

Wymiar europejski – Rozpad starych struktur państwowych i budowa nowoczesnych państw europejskich

1. Upadek fundamentów Europy:
 - tworzenie się nowoczesnych narodów,
 - walka o prawa i demokrację.
- * 2. Ideologia romantyzmu europejskiego:
 - nowe prądy umysłowe.
3. Kształtowanie się nowoczesnej demokracji parlamentarnej:
 - Wiosna Ludów (1848 r.) – ideologia, przywódcy, zasięg,
 - konstytucje i parlamenty w krajach europejskich,
 - współistnienie różnych narodowości w ramach nowych struktur europejskich.
4. Rozwój nowoczesnych ideologii, ruchów zawodowych i partii politycznych:
 - liberalizm,
 - konserwatyzm, ruch narodowy, ruch ludowy,
 - socjalizm, marksizm.

Wymiar polski – Walka narodu polskiego o państwo

1. Rozwój opozycji legalnej i nielegalnej a sytuacja w Królestwie Polskim:
 - autonomia Królestwa Polskiego i łamanie konstytucji,
 - ugruntowanie się idei idealistyczno-insurekcyjnej.
2. Powstanie listopadowe (1830-1831) – zryw narodowowyzwoleńczy i jego konsekwencje dla narodu i państwa:
 - podłoże powstania, przebieg i skutki,
 - rola przywódców powstania.
3. Wielka Emigracja – programy i przywódcy:
 - główne ośrodki i obozy emigracyjne,
 - sprawa polska w polityce międzynarodowej.
4. Działalność patriotyczna na ziemiach polskich w latach 1831-1846:
 - emisariusze,
 - konspiracja po upadku powstania listopadowego,
 - powstanie krakowskie (1846 r.) i rabacja w Galicji.
5. Wiosna Ludów na ziemiach polskich:
 - wydarzenia 1848 r. w Europie i ich odgłosy na ziemiach polskich,
- * 6. Polski romantyzm:
 - idea mesjanizmu.
7. Gospodarka na ziemiach polskich w pierwszej połowie XIX w.:
 - reformy uwłaszczeniowe,
 - rozwój przemysłu i handlu.

Wymiar regionalny – Mój region wobec wielkich przemian pierwszej połowy XIX w.

- * 1. Echa walk narodowowyzwoleńczych w regionie.
- 2. Przeobrażenia ustrojowe i gospodarcze w regionie.
- * 3. Wpływ romantyzmu na rozwój kultury i sztuki regionu.
- 4. Wybitnie jednostki i ich losy oraz znaczenie w dziejach regionu.

ŚWIAT NA ROZDROŻU. IDEE LIBERALIZMU NA ŚWIECIE I NA ZIEMIACH POLSKICH

Wymiar powszechny – Zmiany polityczne, społeczne i gospodarcze świata

- 1. Wojna secesyjna w Stanach Zjednoczonych (1861-1865):
 - podłoże konfliktu północ-południe,
 - charakter wojny,
 - zniesienie niewolnictwa.
- * 2. Formowanie się niepodległych państw w Ameryce Łacińskiej.
- 3. Nierównomierny rozwój gospodarczy świata:
 - nowe państwa – potęgi gospodarcze: Stany Zjednoczone Ameryki Północnej, Japonia, Niemcy,
 - odkrycia i wynalazki,
 - zastosowanie nauki i techniki w przemyśle, nowe gałęzie gospodarki światowej, procesy urbanizacyjne świata,
 - kolonializm,
 - kapitalizm monopolistyczny.

Wymiar europejski – Europa na drodze przemian ustrojowych i politycznych

- 1. Walka narodów o nową mapę polityczną:
 - Rosja a wojna krymska,
 - etapy zjednoczenia Włoch, rola Garibaldiiego,
 - Francja doby Napoleona III, Komuna Paryska,
 - rola Bismarcka w zjednoczeniu Niemiec,
 - walka z Kościołem w Cesarstwie Niemieckim.
- 2. Formowanie się nowych bloków polityczno-militarnych w Europie:
 - Powstanie Trójprzymierza i Trójporozumienia.
- 3. Powstanie Austro-Węgier:
 - funkcjonowanie państwa nowego typu.
- 4. Rozwój nowoczesnych ruchów, partii i związków zawodowych:
 - ideologie: liberalne, socjaldemokratyczne, socjalistyczne, chrześcijańsko-demokratyczne, chłopskie,
 - monarchie i republiki,
 - związki zawodowe i walka o prawa robotników,
 - I i II Międzynarodówka, rola, znaczenie, przywódcy.
- 5. Kultura przełomu XIX i XX w.:
 - rola prasy jako środka komunikowania,
 - upowszechnienie oświaty,
 - nowe prądy umysłowe i artystyczne,
 - dostępność i masowość kultury, przejawy aktywności kulturalnej mieszczaństwa.

Wymiar polski – Polacy w walce o zachowanie tożsamości narodowej

1. Powstanie styczniowe (1863–1864) – ostatni zryw niepodległościowy XIX w.
 - geneza, przebieg i skutki powstania dla narodu polskiego,
 - Manifest Rządu Narodowego a uwłaszczenie chłopów,
 - dyktatorzy powstania i ich rola.
2. Reperkusje popowstaniowe i polityka zaborców wobec narodu polskiego:
 - intensyfikacja rusyfikacji, germanizacji – podobieństwa i różnice,
 - autonomia Galicji,
 - naród bez państwa.
3. Postawy Polaków w okresie obrony tożsamości narodowej:
 - pozytywizm,
 - trójjadalizm,
 - walka z rusyfikacją i germanizacją.
4. Nowoczesne ruchy polityczne na ziemiach polskich. Powstanie i rozwój partii politycznych:
 - ruch narodowy,
 - ruch robotniczy i socjalistyczny,
 - galicyjski ruch ludowy.
5. Przeobrażenia społeczno-gospodarcze na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX w.:
 - różnice w rozwoju gospodarczym poszczególnych zaborów,
 - migracje ludności.

Wymiar regionalny – Ziemie regionu w obrębie przemian XIX i początku XX w.

- * 1. Echa wydarzeń powstaniowych na ziemiach regionu.
- 2. Rozwój gospodarczy i społeczny regionu:
 - wkład nauki, techniki i gospodarki regionu dla wspólnej historii Polski i Polaków.
- 3. Stosunki narodowościowe i ich specyfika.
- 4. Rola regionu w dobie planowej rusyfikacji i germanizacji.
- 5. Wybitne jednostki regionu i ich wkład w kulturę polską:
 - przejawy aktywności społeczno-kulturalnej regionu.

* **Wymiar indywidualny** – Przemiany cywilizacyjne i ich wpływ na życie jednostki i rodziny w drugiej połowie XIX w.

1. Następstwa industrializacji:
 - wpływ rozwoju cywilizacyjnego na model życia rodziny w Europie i na świecie,
 - rola państwa w tworzeniu norm prawnych jednostki,
 - walka kobiet o równouprawnienie,
 - emigracja zarobkowa i jej konsekwencje.
2. Związki zawodowe i ustawodawstwo socjalne.
3. Życie codzienne na przełomie XIX i XX w.:
 - dom, rodzina, religia i szkoła w życiu codziennym – różnice i podobieństwa w Europie i na świecie,
 - kultura masowa w dobie nowego ładu i ideologii państwowej.

KONIEC PIĘKNEJ EPOKI. WIEK XX

ŚWIAT I EUROPA W PRZEDEDNIU I W TRAKCIE I WOJNY ŚWIATOWEJ

Wymiar powszechny i europejski – Czas rewolucji i wojny powszechnej

1. Rewolucja lat 1905-1907 w Rosji:
 - zasięg i etapy rewolucji,
 - osłabienie systemu samowładztwa.
2. I wojna światowa (1914-1918):
 - główne sprzeczności między mocarstwami,
 - trójprzymierze i trójporozumienie,
 - wyścig zbrojeń,
 - konflikty kolonialne i „kocioł bałkański”,
 - przebieg działań wojennych na głównych frontach,
 - konsekwencje polityczne, społeczne i gospodarcze wojny.
3. Rewolucja lutowa i październikowa w Rosji (1917 r.):
 - podłoże rewolucji lutowej,
 - upadek caratu,
 - rola Lenina – tezy kwietniowe,
 - system dwuwładzy,
 - rewolucja październikowa i początki rządów bolszewików.

Wymiar polski – „Gdy wieje wiatr historii...” – Polacy na tle decydujących wydarzeń historycznych

1. Rewolucja lat 1905-1907 na ziemiach polskich:
 - strajki w Kongresówce,
 - rola PPS i SDKPiL,
 - trwałe i nietrwałe skutki rewolucji,
 - wzrost świadomości narodowej Polaków.
 2. Orientacje polityczne i polskie formacje zbrojne w latach 1914-1918. Sprawa polska w I wojnie światowej:
 - główne polskie orientacje polityczne wobec państw zaborczych i bloków militarnych,
 - udział Polaków w walkach w sojuszu z państwami centralnymi i ententą,
 - ewolucja sprawy polskiej w I wojnie światowej – znaczenie Aktu 5 listopada,
 - Polonia na świecie wobec I wojny światowej.
- * **Wymiar regionalny** – Region na zakrętach historii
1. Ziemie regionu w ogniu rewolucji i wojny.
 2. Konsekwencje polityczne, społeczne i gospodarcze rewolucji i wojny dla regionu.
- * **Wymiar indywidualny** – Jednostka i naród u progu niepodległości
1. Człowiek w obliczu wyzwań epoki.
 2. Jednostka a kataklizm wojny powszechnej.

MIĘDZY DWIEMA WOJNAMI

Wymiar powszechny – Nowy ład powojenny

1. System wersalsko-waszyngtoński:

- „wielka trójka” i konferencja pokojowa w Paryżu (1919 r.),
- traktat wersalski,
- traktaty z innymi państwami centralnymi,
- konferencja w Waszyngtonie,
- odszkodowania wojenne,
- Liga Narodów (1920 r.).

2. Kryzys ekonomiczny lat 1929-1933:

- sytuacja gospodarcza świata po I wojnie światowej,
- gospodarka amerykańska w latach 20.,
- mechanizm kryzysu i jego skutki,
- formy przewycięzania kryzysu, interwencjonizm państwowy.

Wymiar europejski – Narodziny nowych ideologii i systemów politycznych

1. Faszizm we Włoszech:

- podłoże polityczne, społeczne i gospodarcze,
- rola Mussoliniego,
- „marsz na Rzym” (1922 r.) i powstanie państwa faszystowskiego,
- polityka zagraniczna.

2. Rosja Radziecka i ZSRR w dwudziestoleciu międzywojennym:

- komunizm wojenny,
- wojny domowe i obca interwencja,
- NEP,
- budowa państwa totalitarnego – komunizm.

3. Narodowy socjalizm w Niemczech:

- słabości Republiki Weimarskiej,
- narodziny nazizmu w Niemczech – NSDAP,
- rola Hitlera,
- przejęcie władzy przez nazistów i budowa państwa totalitarnego.

4. Sytuacja międzynarodowa w latach 20. i 30.:

- układy w Rapallo (1922 r.) i Locarno (1925 r.),
- łamanie przez Hitlera postanowień traktatu wersalskiego,
- oś Rzym-Berlin-Tokio (1937 r.),
- wojna domowa w Hiszpanii (1936-1939),
- klęska polityki uspokojenia,
- anschluss Austrii (1938 r.) i likwidacja państwa czechosłowackiego – Monachium (1938 r.),
- układ Ribbentrop-Mołotow (1939 r.).

Wymiar polski – Narodziny i rozwój II Rzeczypospolitej

1. Początki odrodzonego państwa polskiego:

- lokalne i centralne ośrodki władzy,
- rola J. Piłsudskiego.

2. Kształtowanie się granic II Rzeczypospolitej:
 - sprawa polska na konferencji paryskiej,
 - koncepcja granic Polski,
 - powstanie wielkopolskie (1918 r.),
 - Śląsk Cieszyński (1919 r.),
 - powstania śląskie (1919-1921),
 - wojna polsko-bolszewicka (1920 r.),
 - plebiscyty na Warmii, Mazurach i Powiślu,
 - kwestia Wilna.
 3. II Rzeczpospolita w okresie demokracji parlamentarnej:
 - sejm ustawodawczy i mała konstytucja,
 - konstytucja marcowa 1921 r.,
 - wybór i zamordowanie prezydenta Narutowicza (1922 r.),
 - główne partie polityczne.
 4. Gospodarka i kultura II Rzeczypospolitej:
 - problemy integracyjne i gospodarcze – budowa portu w Gdyni, reforma W. Grabskiego (1924 r.),
 - reforma rolna (1925 r.),
 - wielki kryzys ekonomiczny w Polsce (1929-1935),
 - próby walki z kryzysem – COP (1936-1939),
 - nauka, literatura, teatr, oświata, sztuka, architektura i mass media w Polsce międzywojennej.
 5. Przewrót majowy 1926 r.:
 - przyczyny wewnętrzne i zewnętrzne,
 - zbrojny zamach stanu,
 - nowela sierpniowa.
 6. Rządy sanacji w latach 1926-1939:
 - BBWR i rządy „pułkowników”,
 - Centrolew i proces brzeski (1931-1933),
 - inne siły polityczne (ruch chłopski, narodowy i komunistyczny),
 - Konstytucja kwietniowa 1935 r.,
 - dekompozycja obozu sanacyjnego po śmierci J. Piłsudskiego,
 - polityka zagraniczna i sytuacja międzynarodowa Polski w latach 20. i 30.
- Wymiar regionalny** – Region w odrodzonej ojczyźnie
1. Problemy integracji ziem regionu z państwem polskim.
 2. Kontakty regionu z II Rzeczpospolitą.
 3. Kultura regionu w dwudziestoleciu międzywojennym.
- * **Wymiar indywidualny** – Jednostka w systemach demokratycznych, autorytarnych i totalitarnych
1. Prawa człowieka w różnych systemach politycznych i ustrojowych.
 2. Syndrom „ucieczki od wolności”.

II WOJNA ŚWIATOWA 1939-1945

ŚWIAT W CIENIU SWASTYKI. SUKCESY MILITARNE III RZESZY – 1939-1942

Wymiar powszechny – Główne etapy i charakter wojny

1. Sukcesy militarne Niemiec i ich sojuszników:
 - podbój Europy i początek jej okupacji,
 - plany militarno-polityczne Hitlera i jego sojuszników.
2. Wojna z ZSRR:
 - przyczyny i charakter klęsk radzieckich w pierwszym etapie wojny,
 - początki koalicji antyhitlerowskiej.
3. Przystąpienie USA do wojny.

Wymiar europejski – Narody Europy w obliczu eksterminacji

1. Holocaust – realizacja nazistowskiej ideologii:
 - getta, obozy koncentracyjne i obozy zagłady,
 - próby ratowania ludności żydowskiej.
- * 2. Różne oblicza okupowanej Europy:
 - ruch oporu,
 - kolaboracja z okupantami (Quisling, rząd w Vichy).

Wymiar polski – Walka narodu polskiego z najeźdźcami

1. Napad Niemiec i ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 r.:
 - bohaterska postawa żołnierzy i społeczeństwa w obliczu agresji,
 - Polska pod okupacją,
 - główne cele okupantów wobec narodu polskiego i ich realizacja.
2. Formy walki społeczeństwa polskiego z okupantami:
 - kształtowanie się polskiego państwa podziemnego,
 - walka cywilna i zbrojny opór.

Wymiar regionalny – Przebieg wojny i okupacji na obszarze regionu

1. Działania okupantów. Przykłady martyrologii społeczeństwa podczas okupacji.
2. Ruch oporu na obszarze regionu.

Wymiar indywidualny – Jednostka i rodzina wobec zagrożenia eksterminacją

1. Ratowanie ludności żydowskiej przez polskie rodziny.
2. Dzieci i młodzież w obliczu okupacji.

ZWYCIĘSTWO KOALICJI 1943-1945

Wymiar powszechny – Działania wojenne koalicjantów przeciwko państwom osi

1. Przełom na froncie wschodnim:
 - skutki bitew pod Stalingradem i Kurskiem,
 - zajęcie Europy Środkowowschodniej przez Armię Czerwoną – skutki polityczne.
2. Wojna w Afryce i na Dalekim Wschodzie.
3. Koncepcje ładu powojennego na konferencjach Wielkiej Trójki (Teheran, Jałta, Poczdam).

Wymiar europejski – Klęska Niemiec w Europie

1. Łądowanie aliantów na południu i zachodzie Europy:
 - udział wojsk polskich w wyzwaniu Europy,
 - stosunek zwycięzców do pokonanych – decyzja o przesiedleniach ludności niemieckiej.
2. Decyzje Wielkiej Trójki wobec Niemiec.

Wymiar polski – Różne wizje wyzwolonej Polski

1. Dwa ośrodki polskiej władzy polityczno-militarnej:
 - Rząd Polski na emigracji i wojsko polskie na Zachodzie. Armia generała W. Andersa i jej losy,
 - obóz komunistyczny w kraju i ZSRR. Stosunki Rządu Polskiego na emigracji i władz Polski podziemnej z ZSRR i komunistami w kraju – sprawa Katynia i akcja „Burza”.
2. Działania wojenne na terenie kraju. Powstanie warszawskie.

* **Wymiar regionalny** – Oswobodzenie ziem regionu spod okupacji hitlerowskiej

1. Rozmiar zniszczeń wojennych.
2. Wojenna władza radziecka i kształtowanie się władzy polskiej na obszarze regionu.

Wymiar indywidualny – Losy jednostki i rodziny w obliczu zmian polityczno-terytorialnych

1. Początki represji władz komunistycznych.
2. Pierwsze migracje.

ŚWIAT I POLSKA PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Wymiar powszechny – Konsekwencje wojny

1. Podział świata – pozycja mocarstwowa ZSRR i USA:
 - zmiany terytorialne i polityczne,
 - nowe strefy wpływów mocarstw,
 - straty ludnościowe i gospodarcze.
2. Propozycja ładu światowego. Utworzenie ONZ.
3. Zimna wojna:
 - rozpad koalicji antyhitlerowskiej, początki bloków militarno-politycznych na Zachodzie i Wschodzie,
 - utworzenie NATO i Układu Warszawskiego,
 - miejsca konfrontacji komunizmu i demokracji zachodnich (wojna koreańska, kryzys kubański, wojna w Indochinach).
4. Koniec zimnej wojny. Rola Jana Pawła II, Ronalda Reagana i Michaiła Gorbaczowa.

Wymiar europejski – Europa w dobie nowego porządku

1. Problem niemiecki po II wojnie światowej. Powstanie NRD i RFN.
2. Dominacja ZSRR w Europie Środkowowschodniej. Blok państw komunistycznych.
3. Etapy integracji europejskiej:
 - wspólnoty europejskie i ich charakter, powstanie i rozszerzanie się Unii Europejskiej.

4. Ewolucja i dekompozycja systemu komunistycznego:
 - śmierć Stalina i XX Zjazd KPZR,
 - kryzysy w państwach bloku komunistycznego,
 - Jesień Ludów w państwach środkowoeuropejskich.
5. Budowanie systemu bezpieczeństwa europejskiego:
 - rozszerzenie NATO o państwa Europy Środkowej,
 - próby rozwiązywania ognisk zapalnych w Europie (sytuacja na Bałkanach).

Wymiar polski – Państwo i społeczeństwo polskie w drugiej połowie XX w.

1. Pod stalinowską dominacją (1944-1956):
 - w kierunku totalitarnym – zmiany polityczno-ustrojowe (referendum ludowe i sfałszowane wybory w 1947 r., konstytucja stalinowska z 1952 r.),
 - represje wobec szerokich grup społecznych,
 - likwidacja opozycji, monopartyjność komunistów,
 - centralizacja i upaństwowienie gospodarki,
 - sowietyzacja kultury i życia społecznego.
2. Ograniczona suwerenność – okres PRL:
 - kryzysy społeczno-polityczne i gospodarcze oraz próby ich przewycięzania (poznański czerwiec i polski październik 1956 r., wydarzenia marcowe 1968 r., wydarzenia na Wybrzeżu w grudniu 1970 r.),
 - początki samoobrony społeczeństwa polskiego wobec władzy totalitarnej (Radom 1976 r. i powstanie zorganizowanej opozycji – KOR, KPN i ROPCiO).
3. Polska droga do wolności:
 - początek pontyfikatu Jana Pawła II i jego wpływ na wydarzenia w Polsce,
 - strajki na Wybrzeżu, rola Lecha Wałęsy, powstanie NSZZ „Solidarność”,
 - stan wojenny i Polska w latach 80.,
 - koniec komunizmu w Polsce, okrągły stół, wolne wybory najwyższych władz państwowych w latach 1989-1997,
 - zmiany ustrojowe,
 - uchwalenie Konstytucji RP.
4. Kultura polska w drugiej połowie XX w.

Wymiar regionalny – Zmiany społeczno-polityczne i gospodarcze w regionie

1. Migracje w okresie powojennym i ich wpływ na przemiany kulturowe w regionie.
2. Rozwój gospodarczy regionu.
3. Echa ważnych wydarzeń politycznych w regionie.

Wymiar indywidualny – Jednostka i rodzina na tle przemian okresu powojennego

1. Przejawy życia codziennego w PRL. Awans społeczny.
2. Łamanie praw człowieka w okresie powojennym.
3. Nowe perspektywy rozwoju jednostki i rodziny w systemie demokratycznym.

III. Przewidywane przykładowe osiągnięcia ucznia w zakresie wiedzy i umiejętności

Dział	W zakresie wiedzy		W zakresie umiejętności	
	Poziom podstawowy	Poziom ponadpodstawowy	Poziom podstawowy	Poziom ponadpodstawowy
Prehistoria	Uczeń potrafi wymienić źródła wiedzy o początkach człowieka, wskazać kryteria człowieczeństwa, określić warunki życia, kulturę duchową homo sapiens.	Rozróżnia opracowania odnoszące się do przekazywania informacji o pierwszych cywilizacjach, wyjaśnia sposoby i etapy zasiedlania ziem Europy i Polski, uwzględnia koncepcje ewolucjonizmu i kreacjonizmu.	Porównuje źródła do pradziejów człowieka i jego życia, klasyfikuje źródła archeologiczne i inne.	Umie zaplanować pobyt w Muzeum Archeologicznym, obcować ze zbiorami dotyczącymi przeszłości. Tworzy pierwsze prace historyczne, analizuje źródła.
Cywilizacje państw starożytnych. Starożytny Wschód	Potrafi wyliczyć warunki osadnictwa w Dolinie Nilu, strukturę państwa faraona, rolę wierzeń w starożytnym Egipcie i państwach Wschodu, osiągnięcia Egipcjan, Palestyńczyków, Fenicjan w zakresie medycyny, matematyki, pisma. Zna znaczenie <i>Biblii</i> zarówno dla ówczesnego człowieka, jak i dla Żydów, pozycję Żydów w starożytności.	Wyjaśnia najważniejsze aspekty życia jednostki, grupy i rodziny w starożytności, kontaktów cywilizacyjnych, korzysta z różnych źródeł przekazu, w tym z <i>Biblii</i> , opracowań, literatury pięknej (np. <i>Faraon</i> B. Prusa) itp.	Doskonali umiejętności pracy z mapą i analizy mapy, atlasu, map konturowych, korzysta z różnych źródeł informacji.	Dokonyuje interpretacji literatury pięknej i <i>Biblii</i> jako źródeł wiedzy o dziejach człowieka i religii, rozróżnia i ocenia różne formy sprawowania władzy – poprzez despotyzm i monarchię. Umie ocenić i wykorzystać dorobek cywilizacyjny państw Starożytnego Wschodu, wartościuje życie ludzi i stosunki społeczne w czasach minionych i w dniu dzisiejszym.
Znane cywilizacje śródziemnomorskie – Grecja	Definiuje rolę miast-państw greckich, tworzenia się demokracji ateńskiej	Interpretuje rozwój myśli filozoficznej i jej znaczenie dla współczesności,	Rozróżnia, interpretuje i analizuje źródła informacji o dziejach cywilizacji	Potrafi zaproponować i zaplanować pracę metodami aktywnymi, wykonać plakat

	i jej twórców, dorobek kulturowy Hellady, rolę Aleksandra Macedońskiego, hellenizm, kolonizację grecką i jej wymiar europejski.	tworzenie się organizmów państwowych na ziemiach polskich. Zna źródła odnoszące się do roli państwa, jednostki, kultury cywilizacji śródziemnomorskich.	śródziemnomorskich.	podsumowujący znaczenie prawa i państwa dla obywatela oraz jednostki w Grecji, selekcjonuje fakty i dokonuje ocen komparatywnych.
Imperium rzymskie	Potrafi omówić kształtowanie się imperium rzymskiego, rolę armii i walk o władzę, narodziny religii chrześcijańskiej, rolę prowincji, kontakty z ziemiami polskimi.	Ilustruje i interpretuje osiągnięcia cywilizacyjne Cesarstwa Zachodniego i Wschodniego dla czasów ówczesnych i dzisiejszych, rozróżnia rodzaje prawa i nierówności społeczne.	Rozpoznaje różne źródła historyczne, zarówno ikonograficzne, jak i pamiętnikarstwo oraz biografie związane z dziejami cesarstwa rzymskiego.	Umie stosować różne metody analizy źródeł związanych z okresem cesarstwa rzymskiego, dokonywać ocen i posługiwać się pojęciami, pisać prace historyczne, rozwijać umiejętności gromadzenia informacji z różnych źródeł, np. Internetu, wykorzystywać go jako narzędzie pracy historyka, analizować <i>Biblię</i> jako źródło historyczne.
Początki Europy wczesnośredniowiecznej	Potrafi wymienić etapy tworzenia się państwa Franków. Nazywa i identyfikuje za pomocą mapy plemiona słowiańskie na ziemiach polskich. Definiuje pojęcia: monarchia patrymonialna, plemię, ród, wiec.	Wyjaśnia znaczenie przyjęcia chrześcijaństwa przez plemiona germańskie (szczególnie Franków) dla rozwoju Kościoła w Europie Zachodniej. Interpretuje znaczenie odnowienia idei cesarstwa przez Karola Wielkiego. Ilustruje różnorodność oddziaływania pierwszych państw słowiańskich na	Potrafi dokonać klasyfikacji poszczególnych form i etapów rozwoju państwa Franków i monarchii Karola Wielkiego. Charakteryzuje podobieństwa i różnice między plemionami polskimi.	Potrafi ocenić i dowieść znaczenia wkładu Karola Wielkiego w budowanie tożsamości kulturowej wczesnośredniowiecznej Europy. Opracowuje analizę źródeł dotyczących panowania Kazimierza Wielkiego.

Dział	W zakresie wiedzy		W zakresie umiejętności	
	Poziom podstawowy	Poziom ponadpodstawowy	Poziom podstawowy	Poziom ponadpodstawowy
		ziemie polskie (próby zaszczerpienia chrześcijaństwa w obrządku słowiańskim).		
Kształtowanie się społeczeństwa feudalnego	Wymienia i identyfikuje rodzaje własności ziemi w okresie wczesnośredniowiecznym oraz wylicza podstawowe techniki rolne. Wymienia główne szlaki handlowe Europy i najważniejsze zajęcia ludności miejskiej. Umie podać charakterystyczne przykłady systemu lennego. Zna podstawowe pojęcia związane ze strukturą i rozwojem Kościoła (biskupstwo, metropolia, klasztor, zakon).	Rozróżnia systemy feudalne w Europie i ilustruje je przykładami. Wyjaśnia etapy przechodzenia do coraz bardziej złożonych technik produkcyjnych w gospodarce średniowiecznej.	Dokonuje charakterystyki poszczególnych grup społeczeństwa feudalnej Europy. Wyjaśnia strukturę organizacji kościelnej. Interpretuje źródła dotyczące hierarchii feudalnej.	Ocenia znaczenie duchowieństwa, a szczególnie klasztorów w rozwoju kultury, szkolnictwa i administracji państwowej. Dokonuje analizy wpływu poziomu systemu feudalnego na rozwój gospodarczo-społeczny poszczególnych obszarów Europy.
Polska pierwszych Piastów	Wymienia główne źródła związane z dziejami Polski wczesnopiastowskiej. Identyfikuje podstawowe etapy tworzenia się państwa polskiego w X-XII w.	Potrafi wyjaśnić znaczenie przyjęcia chrześcijaństwa przez Mieszka I. Interpretuje różne oceny roli władców piastowskich w ówczesnej Europie.	Konstruuje drzewo genealogiczne Piastów. Porównuje zakres władzy monarchy i stopień suwerenności państwa polskiego od X do XII w. Charakteryzuje stosunki między państwem polskim a cesarstwem i papieżem od X do XII w.	Za pomocą źródeł historycznych potrafi dowieść słuszności tezy o europejskim wymiarze zjazdu w Gnieźnie. Ocenia postawę i działania poszczególnych władców w dziedzinie budowania suwerenności państwa polskiego epoki wczesnopiastowskiej.

<p>Miecz czy pastorał? Rywalizacja o przodownictwo nad chrześcijańską Europą</p>	<p>Wymienia główne nurty w religii chrześcijańskiej. Zna przyczyny i skutki wypraw krzyżowych oraz zasady reform Kościoła w XI w.</p>	<p>Wyjaśnia zasadnicze przyczyny sporu między papieżem i cesarstwem. Rozróżnia sposoby kształtowania się monarchii narodowych w Europie na konkretnych przykładach (wykorzystując mapy i atlasy).</p>	<p>Charakteryzuje poszczególne etapy rywalizacji papieża i cesarstwa o prymat w chrześcijańskiej Europie. Określa rolę Polski w sporze o inwestyturę.</p>	<p>Ocenia skutki rywalizacji papieża i cesarstwa dla kształtu ówczesnej Europy. Na podstawie źródeł historycznych analizuje rolę i wpływ wybitnych postaci tego okresu na przebieg zjawisk i procesów historycznych tej epoki.</p>
<p>Polska rozbita i zjednoczona</p>	<p>Porównuje sytuację społeczno-polityczną Polski piastowskiej u progu rozbitcia i u progu zjednoczenia. Charakteryzuje zjednoczeniowe dążenia poszczególnych grup społecznych. Ukazuje ewolucję tego procesu na mapie. Określa rolę duchowieństwa i możnych w przemianach tej epoki.</p>	<p>Wyjaśnia przyczyny rozbitcia dzielnicowego. Rozróżnia drogi i sposoby jednoczenia ziem polskich stosowane przez poszczególnych monarchów piastowskich.</p>	<p>Zna i definiuje rodzaje niebezpieczeństw grożących Polsce w okresie rozbitcia dzielnicowego. Wymienia główne etapy jednoczenia się państwa polskiego.</p>	<p>Ocenia działania poszczególnych postaci historycznych oraz grup społecznych w okresie rozbitcia dzielnicowego i dążenia do zjednoczenia. Analizuje rozwój osadnictwa na prawie polskim i niemieckim miast i wsi w swoim regionie zamieszkania.</p>
<p>Na drodze do potęgi. Państwo polskie za Kazimierza Wielkiego</p>	<p>Wymienia i definiuje główne źródła konfliktów dynastycznych w Europie w XIV w. Potrafi wyliczyć główne elementy polityki wewnętrznej i zagranicznej Kazimierza Wielkiego.</p>	<p>Wyjaśnia poszczególne etapy budowania potęgi państwa polskiego za Kazimierza Wielkiego w zakresie kultury, polityki wewnętrznej i zagranicznej.</p>	<p>Potrafi porównać stan Królestwa Polskiego na początku i pod koniec panowania Kazimierza Wielkiego. Charakteryzuje poszczególne reformy wewnętrzne Kazimierza Wielkiego, określa etapy polityki dyplomatycznej i dynastycznej.</p>	<p>Analizując źródła historyczne (np. Kronikę Janka z Czarnkowa), potrafi dowiedzieć, że panowanie Kazimierza Wielkiego było podstawą potęgi państwa w późniejszych epokach.</p>

Dział	W zakresie wiedzy		W zakresie umiejętności	
	Poziom podstawowy	Poziom ponadpodstawowy	Poziom podstawowy	Poziom ponadpodstawowy
Kultura średniowiecza	Potrafi wymienić i zdefiniować główne składniki uniwersalizmu kulturowego średniowiecznej Europy. Identyfikuje główne systemy filozoficzne epoki. Wylicza składniki poszczególnych kręgów kulturowych – dworu, rycerstwa, kultury ludowej. Zna charakterystyczne cechy sztuki romańskiej i gotyckiej.	Rozróżnia i ilustruje style romański i gotycki. Wyjaśnia znaczenie uniwersalizmu kultury średniowiecznej Europy.	Klasyfikuje i porównuje etapy rozwoju kultury średniowiecznej.	Potrafi ocenić wkład kultury okresu średniowiecza w zakresie świadomości i tożsamości europejskiej.
Przemiany ideologiczno-religijne i polityczne w Europie na przełomie XIV i XV w.	Potrafi wymienić główne poglądy na temat roli papieża i soborów w Kościele. Zna zasadnicze przesłanki wystąpienia Pawła Włodkowica na soborze w Konstancji.	Wyjaśnia przyczyny, przebieg i skutki wielkiej schizmy w Kościele.	Potrafi scharakteryzować główne poglądy Jana Husa i określić, które z nich stały się przyczyną rozwoju ruchu husyckiego w Czechach. Porównuje poglądy zawarte w wystąpieniu Pawła Włodkowica z postępowaniem Krzyżaków wobec ludności podbijanej.	Potrafi ocenić doniosłość przemian ideologicznych i religijnych w omawianym okresie i ich wpływ na kształtowanie się postaw moralnych u progu czasów nowożytnych.
Andegawenowie i Jagiellonowie na tronie polskim	Wymienia i identyfikuje unie polsko-węgierskie i polsko-litewskie. Wylicza etapy konfliktu polsko-krzyżackiego w XV w.	Wyjaśnia przyczyny, przebieg i skutki konfliktu polsko-krzyżackiego. Rozróżnia zasady poszczególnych unii z Węgrami i Litwą.	Potrafi skonstruować drzewo genealogiczne władców Polski wywodzących się z dynastii Andegawenów i Jagiellonów.	Analizuje wpływ powiązań dynastycznych w Europie na główne procesy zachodzące na kontynencie.

			Charakteryzuje okoliczności i znaczenie odzyskania przez Polskę Pomorza Gdańskiego.	
Społeczeństwo stanowe	Zna główne akty prawne będące podstawą tworzenia się społeczeństwa stanowego w Europie i w Polsce. Identyfikuje główne przywileje rycerskie (szlacheckie) w Polsce.	Potrafi rozróżnić położenie prawne poszczególnych grup społecznych (stanów).	Potrafi scharakteryzować i porównać poszczególne stany i wskazać akty prawne ich dotyczące.	Ocenia wpływ podziałów stanowych na rozwój społeczno-gospodarczy poszczególnych regionów Europy.
Świat, Europa i Polska w epoce nowożytnej	Potrafi zdefiniować nową koncepcję człowieka i świata w odrodzeniu. Wymienia przedstawicieli renesansu w Europie i w Rzeczypospolitej. Identyfikuje strukturę monarchii narodowych i absolutnych. Wylicza kierunki polityki dynastycznej Jagiellonów. Definiuje istotę dualizmu w rozwoju gospodarczym Europy i podstawowe formy organizacyjne gospodarki towarowo-pieniężnej oraz folwarczno-pańszczyźnianej. Wymienia przykłady wojen religijnych i tolerancji religijnej.	Wyjaśnia znaczenie ideałów humanizmu i odrodzenia, genezę kryzysu monarchii stanowej i narodzin monarchii absolutnej. Rozróżnia wzajemne uwarunkowania polityki Jagiellonów, Habsburgów, Zakonu Krzyżackiego i imperium tureckiego. Ilustruje proces budowania politycznej i gospodarczej potęgi szlachty polskiej. Zna miejsce polskiego parlamentaryzmu w Europie.	Potrafi porównać za pomocą źródeł historycznych systemy polityczne i społeczno-gospodarcze ówczesnej Europy i dokonać ich podstawowej analizy.	Analizuje teksty źródłowe, szczególnie pod kątem ich wiarygodności. Koreluje informacje uzyskane z różnych źródeł. Potrafi scharakteryzować ewolucję stosunków politycznych, gospodarczych i kulturalnych okresu odrodzenia i humanizmu, szczególnie pod kątem związków przyczynowo-skutkowych.

Dział	W zakresie wiedzy		W zakresie umiejętności	
	Poziom podstawowy	Poziom ponadpodstawowy	Poziom podstawowy	Poziom ponadpodstawowy
Wiek XVII – łącznik czy odrębna epoka?	Przedstawia ewolucję dążeń absolutystycznych na przykładzie Francji. Wylicza przedstawicieli i główne cechy baroku w Europie i w Rzeczypospolitej. Definiuje istotę sarmatyzmu. Podaje przykłady dominacji oligarchii magnackiej. Wymienia przyczyny i konsekwencje konfliktów militarnych Rzeczypospolitej w XVII i na początku XVIII w.	Wyjaśnia znaczenie ideałów baroku, sarmatyzmu i oświecenia. Ilustruje uwarunkowania historyczne rewolucji burżuazyjnej w Anglii. Rozróżnia wielopłaszczyznowość i znaczenie konfliktów militarnych Rzeczypospolitej w XVII i na początku XVIII w.	Charakteryzuje różne systemy polityczne XVII w., np. parlamentaryzm angielski i polski oraz absolutyzm francuski. Potrafi porównać za pomocą mapy zmiany terytorialne w XVII-wiecznej Rzeczypospolitej i Europie. Ocenia znaczenie konfliktów militarnych Rzeczypospolitej w XVII w.	Potrafi za pomocą źródeł historycznych zanalizować proces ewolucji ustroju Rzeczypospolitej w stronę rządów oligarchii magnackiej.
Stulecie świąteł. Epoka wielkich przemian	Wymienia ideały i przedstawicieli oświecenia w Europie i w Rzeczypospolitej. Definiuje istotę rewolucji przemysłowej. Przedstawia próby reformowania i ratowania państwa polskiego w czasach saskich i stanisławowskich oraz przejawy ingerencji państw sąsiednich w sprawy Rzeczypospolitej w XVIII w.	Wyjaśnia historyczne znaczenie rewolucji przemysłowej, wojny o niepodległość USA i Wielkiej Rewolucji Francuskiej, szczególnie dla rozwoju ustrojowego i gospodarczego Europy i świata. Zna istotę konfliktu sił reformatorskich i konserwatywnych w Rzeczypospolitej czasów saskich i stanisławowskich.	Określa zakres wpływu państw ościennych na losy Rzeczypospolitej w XVIII w. Porównuje zmiany granic Rzeczypospolitej oraz Europy i świata w XVIII w.	Potrafi dowieść znaczenia ideałów oświecenia dla genezy, przebiegu i skutków Rewolucji Francuskiej. Ocenia na podstawie analizy źródeł historycznych próby ratowania Rzeczypospolitej w XVIII w.

<p>Świat, Europa i Polska na przełomie XVIII i XIX w.</p>	<p>Wymienia podstawy tworzenia się Cesarstwa Francuzów, etapy wojen napoleońskich i ich wpływ na zmiany polityczne i społeczne w wymiarze europejskim, polskim i regionalnym. Zna i dokonuje oceny skutków Kongresu Wiedeńskiego.</p>	<p>Zna proces kształtowania się nowoczesnych państw w początkach XIX w. Rozróżnia przyczyny upadku trwałych struktur europejskich. Interpretuje rolę Kongresu Wiedeńskiego i jego wpływ na kształtowanie się narodów i idei niepodległościowych w pierwszej połowie XIX w.</p>	<p>Klasyfikuje fakty i pojęcia związane z procesami zachodzącymi w Europie na przełomie XVIII i XIX w.</p>	<p>Dokonuje ocen komparatywnych, ćwiczy działania asertywne, analizuje źródła dotyczące okresu napoleońskiego. Planuje i pisze prace historyczne na bazie źródłowej, pracuje metodami aktywnymi. Szuka współzależności między poszczególnymi wymiarami historii, dokonuje porównań i prowadzi prace poszukiwawcze, tworzy warsztat historyka, uczestniczy w pracach pozalekcyjnych, realizując treści regionalne.</p>
<p>Tworzenie się nowego ładu międzynarodowego, budzenie się tożsamości narodowej</p>	<p>Definiuje podłoże rozpadu tradycyjnych struktur państwowych, budzenia się ruchów narodowo-wyzwoleńczych w świecie, Europie i w Polsce. Zna złożone procesy państwowotwórcze w dobie XIX w.</p>	<p>Potrafi zilustrować problemy nierównomiernego rozwoju gospodarczego i politycznego Europy i świata, kosztów budowy kapitalizmu, roli jednostki oraz grupy w walce o prawa społeczne i polityczne. Zna złożoność problematyki kształtowania się nowoczesnej demokracji, państw konstytucyjnych, roli kultury, pojęć: państwo, naród,</p>	<p>Porównuje wydarzenia i fakty związane z tworzeniem się nowego ładu międzynarodowego. Selekcjonuje źródła historyczne dotyczące epoki.</p>	<p>Doskonali warsztat historyka-badacza, dokonuje krytycznej interpretacji, doskonali prace poszukiwacza, głównie poprzez korzystanie z archiwów, bibliotek i nowoczesnych źródeł informacji (Internet). Rozwija umiejętność prowadzenia dysput, polemik, dyskusji panelowej, pisania prac krytycznych na podstawie źródeł z zakresu poznawanego materiału. Potrafi interpretować,</p>

Dział	W zakresie wiedzy		W zakresie umiejętności	
	Poziom podstawowy	Poziom ponadpodstawowy	Poziom podstawowy	Poziom ponadpodstawowy
		jednostka. Wykazy i powiązania między „dużą i małą historią”, rolę biografistyki w naukach historycznych.		wydawać opinie i sądy dotyczące walk narodowo-wyzwoleńczych oraz budzenia się ideologii partii i związków zawodowych.
Świat na rozdrożu. Idee liberalizmu na świecie i na ziemiach polskich	Identyfikuje podłoże zmian cywilizacyjnych i gospodarczych świata i Europy w drugiej połowie XIX i na początku XX w. oraz osiągnięcia techniczne i naukowe, które przyczyniły się do zmian w przemyśle i rolnictwie.	Wyjaśnia zmiany stylu życia, rozwój nowoczesnego ustawodawstwa konstytucjonalnego i socjalnego, walkę kobiet o prawa, rolę ewolucji ideologii partii i związków zawodowych, rolę filozofii i religii w wymiarze powszechnym i indywidualnym.	Dostrzega ciągłość i zmiany zachodzące w dziejach narodów, państw i grup społecznych w XIX w.	Potrafi zaproponować działania asertywne, pracę samodzielną i grupową nad interpretacją i analizą źródeł historycznych. Wykorzystuje swoją wiedzę w pracach testowych, syntetycznych i porównawczych. Dokonuje analizy różnych źródeł i stanowisk historyków, uzupełnia swój warsztat historyka-badacza. Pisze eseje, prace historyczne, monografie i recenzje historyczne, prezentuje na forum publicznym własne stanowisko i opinie dotyczące przemian ustrojowych i społecznych w drugiej połowie XIX w.

<p>Świat i Europa w przededniu i w trakcie I wojny światowej</p>	<p>Wymienia etapy rewolucji 1905-1907 w Rosji i w Królestwie Polskim. Definiuje główne sprzeczności między mocarstwami. Przedstawia bloki militarne, charakter działań wojennych i postanowienia traktatu wersalskiego. Zna przyczyny i skutki rewolucji rosyjskich. Wymienia polskie orientacje polityczne.</p>	<p>Wyjaśnia rolę rewolucji 1905-1907 w procesie osłabiania systemu samowładztwa. Ilustruje proces dekompozycji Świętego Przymierza i formowania się nowych bloków polityczno-militarnych. Wyjaśnia znaczenie rewolucji rosyjskich oraz omawia ewolucję międzynarodowych uwarunkowań sprawy polskiej w I wojnie światowej. Pokazuje na mapie przebieg działań wojennych w I wojnie światowej.</p>	<p>Porównuje etapy ewolucji sprawy polskiej podczas I wojny światowej.</p>	<p>Analizuje za pomocą różnych źródeł historycznych zmianę stanowiska ententy i państw centralnych wobec sprawy polskiej. Ocenia zaangażowanie Polaków w walkę w czasie I wojny światowej.</p>
<p>Między dwiema wojnami</p>	<p>Zna przyczyny i skutki wielkiego kryzysu ekonomicznego. Definiuje genezę i podstawowe cechy faszyzmu włoskiego, niemieckiego oraz komunizmu. Wymienia lokalne i centralne ośrodki władzy na ziemiach polskich oraz podstawowe fakty z zakresu kształtowania się granic II Rzeczypospolitej.</p>	<p>Wyjaśnia długofalowe skutki systemu wersalsko-waszyngtońskiego. Omawia miejsce wielkiego kryzysu ekonomicznego w historii gospodarczej i politycznej dwudziestolecia międzywojennego. Zna ewolucję ustroju II Rzeczypospolitej. Przedstawia miejsce sanacji wśród europejskich rządów demokratycznych, autorytarnych i totalitarnych.</p>	<p>Za pomocą mapy charakteryzuje zmiany terytorialne w Europie i w świecie po I wojnie światowej.</p>	<p>Analizuje za pomocą różnych źródeł informacji podobieństwa i różnice ustrojów demokratycznych, autorytarnych i totalitarnych w Europie.</p>

Dział	W zakresie wiedzy		W zakresie umiejętności	
	Poziom podstawowy	Poziom ponadpodstawowy	Poziom podstawowy	Poziom ponadpodstawowy
Świat w cieniu swastyki. Sukcesy militarne III Rzeszy – 1939-1942	Wymienia główne etapy przebiegu II wojny światowej. Zna główne państwa uczestniczące w wojnie. Definiuje pojęcia: holocaust, kolaboracja, okupacja, eksterminacja, ruch oporu.	Wyjaśnia przyczyny wybuchu II wojny światowej. Rozróżnia poszczególne rodzaje ruchu oporu przeciw okupantom.	Umie porównać położenie ludności w poszczególnych krajach okupowanej Europy. Posługuje się mapą podczas charakterystyki głównych etapów wojny.	Ocenia wkład poszczególnych narodów i państw w walkę o wolność w czasie II wojny światowej.
Zwycięstwo koalicji 1943-1945	Wylicza zwycięstwa państw koalicji na różnych frontach. Definiuje pojęcia: koalicja antyhitlerowska, Karta Atlantycka, konferencje Wielkiej Trójki.	Zna główne założenia ładu powojennego wypracowane na konferencjach Wielkiej Trójki. Wyjaśnia przyczyny klęski państw osi. Interpretuje różną postawę państw i narodów wobec kwestii niemieckiej po II wojnie światowej (sprawa wypędzonych).	Potrafi porównać poszczególne etapy działań wojsk koalicji w drodze do zwycięstwa. Charakteryzuje postawę zwycięskich mocarstw podczas konferencji w Teheranie, Jałcie i Poczdamie.	Dokonuje oceny stosunku mocarstw zwycięskich wobec sprawy polskiej. Analizuje różne koncepcje i punkty widzenia polskich polityków i wojskowych w czasie wojny na sprawę odzyskania niepodległości.
Świat i Polska po II wojnie światowej	Wymienia główne przyczyny ukształtowania się dwóch bloków polityczno-wojskowych po II wojnie światowej. Definiuje główne pojęcia: ONZ, zimna wojna, NATO, Układ Warszawski, Unia Europejska. Zna główne etapy przemian społeczno-politycznych i gospodarczych w Polsce w okresie powojennym.	Wyjaśnia przebieg budowania systemu państw komunistycznych oraz przyczyny jego upadku. Rozróżnia sposoby budowania rzeczywistości powojennej w różnych regionach Europy. Interpretuje etapy polskiej drogi do niepodległości.	Dokonuje klasyfikacji procesów oraz przemian społeczno-politycznych i gospodarczych na ziemiach polskich po II wojnie światowej. Umie porównać systemy społeczno-polityczne i gospodarcze występujące w powojennym świecie.	Analizuje za pomocą wybranych źródeł historycznych etapy budowania ładu powojennego na świecie. Ocenia wkład społeczeństwa polskiego w tworzenie zasad demokratycznych w Europie Środkowowschodniej.

IV. WSKAZÓWKI DO REALIZACJI PROGRAMU

1. UWAGI DOTYCZĄCE KONSTRUKCJI ROZKŁADU MATERIAŁU

Propozycje programowe mogą być wykorzystywane w całości bądź też stanowić podstawę do opracowania własnego szczegółowego rozkładu materiału. Obecnie istnieje wiele sposobów dotyczących rozkładu materiału na dane jednostki lekcyjne. Układ problemowy w pięciu wymiarach programu pozwala nauczycielowi na taki podział jednostek lekcyjnych, aby możliwe były przesunięcia tematów, rozszerzenia poszczególnych haseł tematycznych oraz powiązania z innymi przedmiotami (możliwa jest przede wszystkim korelacja z wiedzą o społeczeństwie).

Autorzy niniejszego programu, stosując układ chronologiczno-problemowy, celowo nie podzielili materiału na klasy i etapy, by nauczyciel mógł dokonać podziału sam, biorąc pod uwagę siatkę godzin i warunki szkolne. Obok tematów lekcyjnych w rozkładzie winny znaleźć się cele operacyjne lekcji (z uwzględnieniem celów w zakresie wiedzy, umiejętności i postaw), postulowane metody prowadzenia zajęć oraz ścieżki edukacyjne. Należy zwrócić uwagę na cele ogólne i historyczne. Ważne jest również, by rozkład zawierał propozycje literatury, źródeł oraz innych środków, które pozwolą zrealizować zamierzone cele operacyjne. Obecnie kładzie się duży nacisk na wykorzystywanie różnych środków dydaktycznych na lekcji oraz na zróżnicowanie metod pracy (z metodami aktywnymi włącznie). Rozkład materiału warto wzbogacić o wykaz literatury związanej z historią regionalną – pomoże to w rozszerzaniu warsztatu badawczego zarówno nauczyciela, jak i ucznia.

2. PREFEROWANE METODY PRACY

Współcześni nauczyciele preferują metody aktywnej pracy na lekcjach oraz metody pracy pozalekcyjnej. Dużą rolę odgrywa samodzielna praca ucznia pod kierunkiem nauczyciela. Uczeń powinien sam rozwiązywać problemy w sytuacjach prostych i złożonych, pracować z różnymi materiałami historycznymi, nie tylko źródłowymi, ale też ikonograficznymi, wykorzystywać literaturę piękną i popularnonaukową.

Dobór metod i środków pracy zależy od realizowanego tematu oraz warsztatu nauczyciela i ucznia. Obecnie istnieje możliwość wykorzystywania środków audiowizualnych oraz różnych metod symulacyjnych – gier dydaktycznych (takich jak „burza mózgów”), metody „za i przeciw”, „drzewka decyzyjnego”, dyskusji punktowanej, debaty korespondencyjnej czy też „metaplanu”, metody grup roboczych i prezentacyjnych, debaty oksfordzkiej, plakatu podsumowującego, nauczania problemowego, lekcji z wykorzystaniem komputera itd. Nie można zaniedbywać przygotowywania przez uczniów w I klasie referatów bądź krótkich wystąpień na dany temat oraz realizacji ścieżek międzyprzedmiotowych. Niemożliwa jest również realizacja materiału programowego bez pracy z mapą, atlasem – powinna być ona wykorzystywana podczas każdej jednostki lekcyjnej oraz pomagać w pracy domowej ucznia.

Praca domowa to nie tylko uzupełnianie wiedzy poznawanej na lekcjach, ale również gromadzenie źródeł oraz opracowań z zakresu historii powszechnej i Polski. Uczeń powinien założyć portfolio, w którym będzie gromadził materiały związane z tematyką realizowaną na lekcjach. Tego typu zeszyt pozwoli mu w klasie II i III rozwijać

umiejętności historyczne, w tym krytycyzm. Gromadzone referaty, analiza źródeł oraz prace pisemne będą pomocne w przygotowaniach do matury (w klasie III uczeń będzie miał możliwość gromadzenia materiału z zakresu dziedziny wybranej do matury).

Do metod samodzielnej pracy ucznia należy zaliczyć pisanie prac historycznych, przygotowywanie gazetek, konkursów, olimpiad, wystaw, dysput, wystąpień publicznych itp. Z innych form nauczania należy wskazać na wartość wycieczek historycznych – nie tylko do miejsc pamięci, ale również tam, gdzie można odnaleźć wiedzę o regionie, tak zwaną „małą i dużą historię”. Znaczącą rolę odgrywają również zajęcia w terenie – w skansenach, muzeach, archiwach, bibliotekach oraz innych instytucjach związanych z historią powszechną, historią Polski i regionu. Współpraca z tymi instytucjami pozwoli przybliżyć uczniom realizowane na lekcjach treści i uatrakcyjni proces uczenia się. Bezpośredni kontakt ze źródłem historycznym daje lepsze efekty nauczania, kształtuje postawy patriotyczne, budzi szacunek do ludzi różnych kultur, wyznań i przekonań, którzy tworzyli dziedzictwo kulturowe. Równocześnie pozwala realizować ścieżki edukacyjne, głównie medialną, uczestnictwo w kulturze (wiedza o kulturze), ekologiczną i europejską, niekiedy filozoficzną. W rozkładzie materiału można zaproponować szczegółowe metody i środki realizacji treści programowych. Pomocne okażą się również scenariusze lekcji.

3. KRYTERIA OCENY I EWALUACJA PRACY UCZNI

Ocena pełni funkcję motywacyjną i informacyjną dla ucznia, jest obrazem jego pracy zarówno lekcyjnej, jak i domowej. Ocenę należy traktować jako określenie umiejętności, które uczeń opanował, oraz wiedzy, którą zdobył i potrafi zastosować w sytuacjach prostych i problemowych. Uczeń w ciągu semestru zdobywa oceny cząstkowe. Są to przede wszystkim oceny z aktywnego uczestnictwa w lekcji, sprawdzianów, które mogą mieć charakter testów, prac historycznych, analizy źródeł itd. Ważne są również oceny z pracy z mapą i zadań domowych. Uczeń może mieć osobne rubryki ocen z realizacji zagadnień ścieżek międzyprzedmiotowych i treści regionalnych.

Realizując program, należy zwrócić uwagę na rozwijanie umiejętności, w tym pisanie prac historycznych, referatów uczniowskich, przygotowywania lekcji, spotkań, wywiadów itp. W ocenie tych umiejętności należy brać pod uwagę poprawność merytoryczną, strukturę przygotowywanej pracy (referatu), dobór literatury, źródeł i opracowań. Nauczyciel winien przygotować ucznia do pisania prac historycznych i referatów, analizy źródeł i ich opracowywania. Dużą rolę pełni tu korelacja z językiem polskim. Obecna skala ocen daje nauczycielowi możliwość zachęcenia uczniów do aktywnego działania. Lekcje przygotowywane przez uczniów, głównie w klasach II i III, poprzez metody symulacyjne i sytuacyjne, pobudzają uczniów do działania oraz wspomagają nauczycieli w procesie nauczania i wychowania. Należy zwrócić szczególną uwagę na samodzielną pracę ucznia na podstawie źródeł. Dużą rolę w procesie oceniania odgrywać będzie uczestnictwo w konkursach i olimpiadach.

Przy ocenianiu uczniów można zastosować metodę punktową lub wyrażoną w stopniach. Autorzy programu proponują skalę stopniową, co nie oznacza, iż metoda punktowa nie daje większej możliwości oceniania.

1. Ocena celująca (można ją wyrazić punktowo – każdy nauczyciel przyjmuje określoną liczbę punktów, wspólną dla uczniów realizujących program) winna być wystawiana uczniom, którzy opanowali wiedzę pozaprogramową, brali udział w konkursach i olimpiadach co najmniej na szczeblu rejonowym, aktywnie uczestniczą w pracy pozalekcyjnej, przygotowują materiały lekcyjne wykraczające poza program, piszą referaty lub wydają gazetkę szkolną, prowadzą dysputy itd.
2. Ocenę bardzo dobrą otrzymują uczniowie, którzy opanowali program nauczania, przygotowują referaty, uczestniczą w pracy pozalekcyjnej, brali udział w konkursach tematycznych co najmniej na etapie szkolnym itd.
3. Ocenę dobrą powinni otrzymywać uczniowie, którzy opanowali program, lecz nie wykraczają poza niego, realizują zadania wynikające z obowiązku szkolnego i programu nauczania.
4. Ocena dostateczna winna być wystawiana uczniom, którzy opanowali podstawowe wiadomości i umiejętności wynikające z programu nauczania.
5. Ocenę dopuszczającą otrzymują uczniowie, którzy mają trudności w opanowaniu materiału nauczania, lecz przy pomocy nauczyciela i klasy wykorzystują swoją wiedzę w prostych sytuacjach.
6. Ocena niedostateczna należy się uczniom, którzy nie opanowali materiału objętego programem nauczania i nie wykazują zainteresowania przedmiotem.

Przy wystawianiu ocen należy brać pod uwagę zdolności i umiejętności ucznia, jego kompetencje i zainteresowania. Nauczyciel powinien zachęcać uczniów do aktywnego uczestnictwa w lekcji i pracy pozalekcyjnej – w kole zainteresowań, w przygotowywaniu gazetki, spotkań itp.

V. OPIS PLANOWANEJ PROCEDURY I NARZĘDZI EWALUACJI WEWNĘTRZNEJ

Projekt ewaluacji:

Cele:

- sprawdzenie, czy cele zakładane w programie nauczania zostały osiągnięte,
- analizowanie treści, metod i organizacji prowadzonych zajęć,
- doskonalenie procesu edukacyjnego (wprowadzanie koniecznych zmian),
- podniesienie efektywności pracy nauczycieli,
- dostosowanie programu do potrzeb i oczekiwań uczniów (w trakcie trwania nauki),
- zebranie informacji potrzebnych do wniesienia poprawek i uzupełnień programu.

Kryteria:

- 80 % pozytywnych opinii – cele zostały osiągnięte w stopniu wysokim,
- 50% pozytywnych opinii – cele zostały osiągnięte w stopniu zadowalającym,
- poniżej 50 % pozytywnych opinii – cele zostały osiągnięte w minimalnym stopniu.

Pytania kluczowe:

1. W jakim stopniu zakładane cele zostały zrealizowane?
2. Jak przebiega proces nauki?
3. W jakim stopniu potrzeby i oczekiwania uczniów są spełniane?
4. W jakim stopniu wiedza i umiejętności nabywane w trakcie nauki są przydatne w dalszym kształceniu?

Metody zbierania danych:

Ewaluacja będzie przeprowadzana trzystopniowo:

- po pierwszym roku nauki,
- po zakończeniu nauki przedmiotu,
- po egzaminie maturalnym.

Przykładowe narzędzia:

Zbieranie informacji od uczniów za pomocą kwestionariuszy-ankiet dokonuje nauczyciel.